

VAD HÄNDE EFTER UTBILDNINGEN?

– förändring av affektmedvetenhet, anknytning,
alexitymi och empati efter utbildningen Vägledande
samspel /International Child Development Program,
ICDP

Katja Sohl

Linköpings universitet
Institutionen för beteendevetenskap och lärande
Psykologprogrammet

Psykologprogrammet omfattar 300 högskolepoäng över 5 år. Vid Linköpings universitet har programmet funnits sedan 1995. Utbildningen är upplagd så att studierna från början är inriktade på den tillämpade psykologins problem och möjligheter och så mycket som möjligt liknar psykologens yrkessituation. Bland annat omfattar utbildningen två praktikperioder om sammanlagt 16 heltidsveckor. Studierna sker med hjälp av problembaserat lärande (PBL) och är organiserade i fem block, efter en introduktions kurs på 10,5hp: (I) kognitiv och biologisk psykologi, 40,5 hp; (II) utvecklingspsykologi och pedagogisk psykologi, 54 hp; (III) samhälle, organisations- och gruppsykologi, 84 hp; (IV) personlighetspsykologi och psykologisk behandling, 70,5 hp; (V) forskningsmetod och examensarbete, 40,5 hp. Parallellt med blocken löper ”strimmor” som fokuseras på träning i forsknings-metodik, psykometri och testkunskap samt samtalskonst.

Den här rapporten är en psykologexamensuppsats, värderad till 30 hp, höstterminen 2009.Handledare har varit Rolf Holmqvist.

Institutionen för beteendevetenskap och lärande
Linköpings universitet
581 83 Linköping

Telefon 013-28 10 00
Fax 013-28 21 45

	<p>Institutionen för beteendevetenskap och lärande 581 83 LINKÖPING</p>	<p>Seminariedatum 2010-01-20</p>
---	---	---

<p>Språk X Svenska/Swedish Engelska/English</p>	<p>Rapporttyp Uppsats grundnivå Uppsats avancerad nivå X Examensarbete Licentiatavhandling Övrig rapport</p>	<p>ISRN-nummer LIU-IBL/PY-D-09/253-SE</p>
--	---	--

<p>Titel Vad hände efter utbildningen? Förändring av affektmedvetenhet, anknytning, alexitymi och empati efter utbildningen Vägledande samspel/International Child Development Program, ICDP.</p> <p>Title What happend after the training? Change in affect consciousness, attachment, alexithymia and empathy after training in International Child Development Program, ICDP.</p> <p>Författare Katja Sohl</p>
--

<p>Sammanfattning</p> <p>Föreliggande studie genomfördes inom ramen för ett större utvärderingsprojekt av utbildningen <i>Vägledande samspel/International Child Development Program (ICDP)</i>. Syftet med studien var att undersöka förändring i affektmedvetenhet över tid hos en grupp av 28 deltagare i utbildningen. Likaså undersöktes förändring i självskattad anknytning, alexitymi och empati, samt om samband förekom mellan ovan nämnda faktorer. Instrumenten som användes var: Affect Consciousness Interview-Revised (ACI-R), Attachment Style Questionnaire (ASQ), Toronto Alexithymia Scale (TAS-20) och Interpersonal Reactivity Index (IRI).</p> <p>Resultaten visar att affektmedvetenheten sjönk, att empati ökade signifikant och att skattningarna av alexitymi och anknytningsmönster var stabila. Det återfanns enstaka signifikanta samband mellan affektmedvetenhet, anknytningsmönster, alexitymi och empati. Resultaten säger inte något med säkerhet om ICDP utbildningens påverkan på affektmedvetenheten, eftersom ingen mätning gjordes innan utbildningens start. De funna sambanden bekräftar dock att anknytning, alexitymi och empati har betydelse för medvetenheten om egna och andras affekter.</p>

<p>Nyckelord Affektmedvetenhet, anknytning, alexitymi, empati, ICDP</p>
--

Förord

Först av allt vill jag rikta ett stort tack till alla informanter som så generöst delat med sig av sina tankar och upplevelser. Utan ert deltagande hade inte uppsatsen kunnat genomföras.

Jag vill också tacka min handledare Rolf Holmqvist för sitt engagerade stöd och sin sakkunniga vägledning.

Tack även Börje Lech och Vendela Westin för att ni så generöst delat med er av er tid och er kunskap.

Tack Paul Bergman och tack Marie Unander Scharin för er uppmuntran och ert stöd i att organisera kontakt med informanter och med att boka lokaler för intervjuerna.

Jag vill också tacka Elina Strandberg och Ulrika Svensson som utfört flertalet intervjuer i den första mätningen, samt Malin Larsson och Marie Wahlström vilka skattat tre intervjuer var till reliabilitetstestningen.

Jag vill också tacka min familj och mina kära vänner som alltid stöttar mig och hjälper mig i allt från stort till smått.

TACK!

Abstract

Föreliggande studie genomfördes inom ramen för ett större utvärderingsprojekt av utbildningen *Vägledande samspel/International Child Development Program (ICDP)*. Syftet med studien var att undersöka förändring i affektmedvetenhet över tid hos en grupp av 28 deltagare i utbildningen. Likaså undersöktes förändring i självskattad anknytning, alexitymi och empati, samt om samband förekom mellan ovan nämnda faktorer. Instrumenten som användes var: Affect Consciousness Interview-Revised (ACI-R), Attachment Style Questionnaire (ASQ), Toronto Alexithymia Scale (TAS-20) och Interpersonal Reactivity Index (IRI).

Resultaten visar att affektmedvetenheten sjönk, att empati ökade signifikant och att skattningarna av alexitymi och anknytningsmönster var stabila. Det återfanns enstaka signifikanta samband mellan affektmedvetenhet, anknytningsmönster, alexitymi och empati. Resultaten säger inte något med säkerhet om ICDP utbildningens påverkan på affektmedvetenheten, eftersom ingen mätning gjordes innan utbildningens start. De funna sambanden bekräftar dock att anknytning, alexitymi och empati har betydelse för medvetenheten om egna och andras affekter.

Innehållsförteckning

VAD HÄNDE EFTER UTBILDNINGEN?

Förändring av affektmedvetenhet, anknytning, alexitymi och empati efter utbildningen Vägledande samspel/International Child Development

Program, ICDP	1
Teoretisk bakgrund	2
Affektteori	2
<i>Begreppsdefinition</i>	2
<i>Skolbildningar</i>	2
<i>Affektteorins historik</i>	4
Affektsystemet enligt Silvan Tomkins	4
<i>Affektmedvetenhet</i>	6
Anknytningsteori, självpsykologi och affekter	7
<i>Anknytningsteori</i>	7
<i>Daniel Stern</i>	8
<i>Heinz Kohut</i>	9
Affektmedvetenhet i förhållande till alexitymi och empati	9
<i>Alexitymi</i>	9
<i>Empati</i>	10
Sammanfattning	11
Syfte	12
Frågeställningar och hypoteser	12
Metod	12
Förutsättningar för undersökningen	12
ICDP	13
Deltagare och urval	14
Procedur	14
Etiska ställningstaganden	15
Material	15
Förutsättningar för intervjuer och självskattningsformulär	15
Instrument	15
<i>Affect Consciousness Interview-Revised (ACI-R)</i>	15
<i>Träning och skattningsförfarande med ACI-R</i>	17
<i>Attachment Style Questionnaire (ASQ)</i>	18
<i>Toronto Alexithymia Scale (TAS-20)</i>	19
<i>Interpersonal Reactivity Index (IRI)</i>	19
Databearbetning och analys	19
Resultat	20
Jämförelse mellan mättillfällena i ACI-R	20
Jämförelse mellan mättillfällena i ASQ	23
Jämförelse mellan mättillfällena i TAS-20	23

Jämförelse mellan mättillfällena i IRI.....	23
Samband inom ACI-R, samt mellan ACI-R och självskattningsskalorna	24
Diskussion.....	25
Resultatdiskussion.....	25
<i>ACI-R</i>	25
<i>ASQ</i>	26
<i>TAS-20 och samband med ASQ</i>	26
<i>Samband mellan ASQ - ACI-R och ASQ – IRI</i>	27
<i>IRI</i>	27
Metoddiskussion.....	27
Slutsatser	30
Förslag på fortsatt forskning	31
Referenser	32
Bilagor	37
Bilaga 1.Information till utbildningsdeltagare om utvärdering av utbildningen i Vägledande samspel.....	37

VAD HÄNDE EFTER UTBILDNINGEN?

Förändring av affektmedvetenhet, anknytning, alexitymi och empati efter utbildningen Vägledande samspel/International Child Development Program, ICDP

Det finns inom psykologin ett stort intresse för affekter och regleringen av affekter. Fonagy, Gergely, Jurist och Target (2002) menar att det både inom filosofin och inom psykologin länge funnits en motsättning mellan teorier som betraktar affekter som helt integrerade med kognition eller tvärt om som något helt bortom rationellt tänkande (Fonagy et al., 2002). Emotionsforskningen länkar istället samman förnuft och känsla och visar på de förödande konsekvenser som en störd affektreglering kan få för både beslutsfattande och social interaktion (Damasio, 1994). Denna studie begränsar sig till de teoretiska områdena anknytningsteori och i huvudsak senare, psykoanalytisk teori. Här ses kvaliteten i interaktionen mellan förälder och barn som en förutsättning för att barnet ska utveckla ett välfungerande själv, en förmåga till empati och fortsatt socioemotionell interaktion. Silvan Tomkins (i Demos, 1995) är delvis inspirerad av systemteorin och betraktar grundaffekterna som flexibla delar i ett större system av drift, kognition, perception, motorik och homeostas. Diana Fosha (2000; 2006) tar fasta på grundaffekternas möjlighet till transformation. Fosha menar att de flesta individer är produkter av en på många sätt bristande anknytningssituation, men att individen ändå lyckas göra något bra av vad som erbjudits. I vissa fall, på grund av trauma eller andra livshändelser blockeras individens tillgång till vissa affekter. I en inkännande och empatisk terapeutisk relation, som enligt Fosha har likheter med anknytningsrelationen kan tillgången till grundaffekterna dramatiskt förändras till det bättre (Fosha, 2000; 2006). Monsen, Eilertsen, Melgård, och Ödegård (1996) hävdar betydelsen av affektmedvetenhet för organiserandet av ett välfungerande själv. Här betraktas affektmedvetenhet som en förmåga att uppmärksamma, identifiera, tolerera och uttrycka affekter, vilket är motsatsen till vad som betecknas som alexitymi. Affektmedvetenhet har operationaliserats i den semi-strukturerade intervjumetoden, Affect Consciousness Interview, ACI och Monsen et al. (1996) har i longitudinella studier på kliniska grupper i psykoterapibehandling konstaterat en ökning av affektmedvetenheten över tid (Monsen et al., 1996).

Föreliggande studie genomfördes inom ramen för ett större utvärderingsprojekt av utbildningen *Vägledande samspel/International Child Development Program (ICDP)*. Målet med ICDP utbildningen var att utveckla den vuxnes lyhördhet och förståelse för barnets behov och känslomässiga tillstånd. Tidigare studier inom samma projekt är gjorda av Hernestam och Salhoff (2009), samt Strandberg och Svensson (2009). Tidigare sambandstudier mellan

affektmedvetenhet och självskattad alexitymi och empati i icke-kliniska grupper är gjorda av Danielsson och Kvarnlöf (2005), samt av Kleberger (2008).

Avsikten med studien var att undersöka förändring i affektmedvetenhet över tid hos en grupp deltagare i utbildningen av ICDP. Likaså undersöktes förändring i självskattad anknytning, alexitymi och empati och om signifikanta samband förekom mellan affektmedvetenhet och ovan nämnda faktorer, i denna population.

Teoretisk bakgrund

Affektteori

Begreppsdefinition. Det tycks inte finnas någon konsensus i användandet av begreppen känsla, emotion och affekt. Ibland används orden synonymt, i vissa fall görs tydliga distinktioner mellan begreppen. Enligt Egidius (2005), myntades termen affekt av Eugen Bleuler (1857-1939) i början av 1900-talet. Bleuler använde ordet affekt för varje typ av känsloreaktion. Carl Gustav Jung (1875-1961) särskilde ordet känsla från termerna affekt/emotion, så till vida att han beskrev en känsla som affekt eller emotion då den var så stark att den medförde kroppsliga reaktioner. Silvan Tomkins (1911-1991) och Paul Ekman använde ordet affekt på grundläggande känsloreaktioner som de ansåg var biologiskt betingade och som tar sig kroppsliga uttryck, främst i ansiktets mimik. I psykologisk litteratur används ofta termen affekt om känsloreaktionen och ordet emotion om känsla riktad mot ett objekt. Affekt används ibland om starka känslor och emotion om svagare känslor. Affekter beskrivs också som positiva, neutrala och negativa. Inom klinisk psykologi används nyanser av affektens intensitet för att beskriva olika känslolägen (Egidius, 2005). Monsen, Eilertsen, Melgård och Odegård (1996) ansåg det inte särskilt meningsfullt att skilja mellan begreppen känsla, emotion och affekt, men föreslog en grov definition. Enligt den kan känsla förstås som medvetenhet om affekter och termen affekt ses som omfattande alla komponenter inom området. Emotion beskrivs som en starkt upplevd känsla sammansatt av affekter och individens tidigare erfarenheter av en specifik affekt (Monsen et al., 1996). I följande arbete är avsikten att begreppsdefinitionen ska ligga nära den teoretiska källan, i övrigt används Monsens definition.

Skolbildningar. Avsaknaden av en enhetlig begreppsdefinition kan ses som en naturlig konsekvens av den stora bredden inom forskningsfältet. För att försöka placera in begreppet affektmedvetenhet på den teoretiska kartan ges här en kort presentation av några betydande skolbildningar i området. Cornelius (1996) definierar fem övergripande perspektiv, med innebörders överlappningar. I den *Darwinistiska* traditionen ligger fokus på emotioners funktioner och uttryck ur ett evolutionärt perspektiv. Tomkins tog upp Darwins tankar om medfödda

grundaffekter och i samma tradition arbetar exempelvis Paul Ekman och Carroll E. Izard. James A Russell (2009) är en av flera forskare som vänder sig emot tidigare generationers, ur deras perspektiv, allt för snäva definitioner av begreppen grundaffekt och emotion. Russell (2009) menar att begreppet grundaffekt är en språklig konstruktion som snarare är baseras på sunt förnuft och vardagliga observationer, än på forskning. Det finns helt enkelt en risk att förbise viktig kunskap om emotioner och dess koppling till affekter, som tar sig individuella, komplexa och inte enligt tidigare traditioners kategoriserbara uttryck (Russell, 2009). En annan gren ses i den *Jameska* skolan som tar avstamp i William James (1842-1910) tankar om emotioner som nära kopplade till erfandet av kroppsliga reaktioner. Levenson, Ekman och Friesen (1990) har vidareutvecklat James forskning. Den *kognitiva* traditionen företräds av Magda Arnold (1960). Schachter och Singer (1962) (i Fonagy et al., 2002) menar att kognition är nödvändig för förståelsen av fysiologisk arousal. Dessa tankar har vidareutvecklats av exempelvis Smith och Lazarus (1993) som menar att kognition är en förutsättning för en affektiv erfarenhet. Känslor betraktas som styrda av och nära kopplade till uppfattningar, tankar och hur individen kognitivt tolkar den situation där känslorna växer. Kognitionens företräde framför affektens kan ses som en hörnsten i tidig kognitiv beteendevetenskaplig terapi, representerad av exempelvis Aron Beck. Tanken att kognition determinerar affektens natur står dock inte oemotsagd. Exempelvis Zajonc (1984) hävdar affektens existens oberoende av kognition. Fonagy et al. (2002) påpekar att delar av debatten har sin grund i skillnaden i hur kognition definieras, antingen som medvetenhet om affekten, eller mer kontroversiellt som logisk tankeförmåga (Fonagy et al., 2002). I den *socialkonstruktivistiska* skolan företrädd av Averill (1980) ses emotioner ha ett socialt syfte och vara produkter ur ett kulturellt sammanhang. Smith och Kleinman (1989) har utvecklat dessa tankar. Slutligen beskrivs också den *neurovetenskapliga* forskningen företrädd av Joseph LeDoux (1996). LeDoux har forskat på rädsla hos råttor och han har uppmärksammat amygdalas betydelse för förståelsen av emotionernas natur. Det finns enligt LeDoux två emotionella responssystem i hjärnan. I det ena aktiveras amygdala direkt av perception och i det andra går signaler via neocortex, som aktiverar kognitiva funktioner. LeDoux hävdar att emotioner inte återfinns i bara en del av hjärnan, utan att de uppstår genom interaktioner i och genom parallella signalsystem via flera delar av hjärnan, som amygdala, hippocampus, hypotalamus och kortikala delar av hjärna. Antonio Damasio (1994) motsäger dualismen mellan kropp och tanke. Genom studier av patienter med frontallobskador konstaterade Damasio att det dessa patienter hade svårt att uppleva känslor som kan ses som grundläggande i sociala sammanhang. Damasio menar att det finns en samverkan mellan kognition och emotion i den mänskliga hjärnan, men att emotion kan existera utan kognition (Fonagy et al., 2002).

Affektteorins historik. Ursprunget till affektteorin ses av många i Darwins studie *The Expression in Man and Animals*, från 1872 (Fredrikson & Furmark, 2005; Hernestam & Salhoff, 2009; Holm, 1996; Nathanson, 1996). Darwin menade att vissa emotionella uttryck i mimik och kroppshållning var medfödda och snarlika både i olika kulturer och hos olika arter. Exempelvis konstaterade Darwin att glädje uttrycks med samma mimik hos både apa och människa. Han konstaterade också att blinda barn uppvisade samma slags ansiktsuttryck, för en känsla, som seende barn gjorde. Darwin menade att de emotionella uttrycken har en kommunikativ funktion, eftersom de ju uppfattas av andra individer. Paul Ekman (i Buck, Losow, Murphy & Costanzo, 1992; Fredrikson & Furmark, 2005) har under 1970-talet publicerat studier som visar att *lycka, ilska, ledsnad, äckel, rädsla* och *förvåning* har en universell karaktär. Dessa uttryck har en social funktion, att kommunicera intentioner och känslomässiga tillstånd som är relevanta för det sociala sammanhang där individen befinner sig. Fonagy et al. (2002) påpekar att enligt teorierna om grundaffekter, väljer inte individen att uppleva dem, utan utsätts istället för affektens påverkan (Fonagy et al., 2002). Fredrikson och Furmark (2005) menar att dessa studier stödjer Darwins evolutionsbiologiska tankar och konstaterar att det finns ett överlevnadsvärde för arten att kunna tolka emotionella uttryck som är förenade med specifika handlingar, som exempelvis flykt, kamp eller fortplantning. Hur affekterna uttrycks, tycks också vara kulturbundet och präglad av inläring. Människor visar inte alltid vad de känner och exempelvis sorg kan ta sig olika uttryck i olika delar av världen (Buck et al., 1992; Fredrikson & Furmark, 2005).

Affektsystemet enligt Silvan Tomkins. Enligt Nathanson (1996) utgick Tomkins från affekternas uttryck och kommunikativa funktioner och han betraktade affekterna som medfödda motivationsmekanismer. Enligt Holmqvist (2007) och Nathanson (1992) tvingar affekten individen att uppmärksamma sin omgivning, men hjälper henne också att tolka, motivera och styra till handling (Holmqvist, 2007; Nathanson, 1992). Tomkins (i Nathanson, 1996) menade att då en affekt har utlösts, har ett inre eller yttre stimulus, aktiverat en biologisk mekanism som utlöser en fysiologisk reaktion hos individen. Exempelvis menade Tomkins att den stimulus som triggar igång gråt, även startar en mekanism hos individen som producerar ännu mera gråt. Mekanismen fungerar som en förstärkare av stimulus villkoret och har till syfte att göra situationen tydlig och medvetandegörande för individen. Tomkins använde begreppet affekt, istället för emotion, för att definiera sin teori om nio medfödda grundaffekter. Sju affekter benämns med dubbelnamn: *intresse-upphetsning, välmående-glädje, förvåning-övertäckning, rädsla-skräck, ledsnad-sorg, ilska-vrede,* och *skam-förödmjukelse*. Detta för att beskriva affektens mildaste och starkaste form. Till de medfödda affekterna räknade Tomkins också *avsky* och *avsmak* (Nathanson, 1996).

Tomkins (i Demos, 1995; Nathanson, 1996) ansåg att det parallellt med affektsystemet finns andra system, som drift, homeostas, kognition, perception och motorik. Dessa system fungerar både i samverkan med och oberoende av varandra. Kognition definieras enligt Tomkins, som ett väldigt vitt begrepp, ett system och inte en process. ”Although I am defining the cognitive system as the totality of cognitive parts and their interrelationship, I deny that there is any distinctive cognitive mechanism as such within this system I define as cognitive.”(i Demos, 1995, 339-440). Affekt och kognition samverkar på så sätt att affekten gör informationen tydlig och stark “hot and urgent” och kognitionen transformerar den till kunskap och minne. På samma sätt menar Tomkins att drift systemet inte står över affektsystemet. Det är inte driften som motiverar till handling, utan affekten. Drifter ses som kroppsliga signaler om behov, som indikerar vad i systemet som behöver tillfredsställas. Enligt Tomkins kan en drift aktivera olika affekter vid olika tillfällen. Han menade exempelvis att driften hunger signalerar ett kroppsligt behov och motiverar individen att söka näring, men att den också kan generera så olika affekter som uppmärksamhet, skam, ilska eller ledsnad (i Demos, 1995; Nathanson, 1996).

De medfödda affekterna producerar automatiskt, kroppsliga reaktioner hos det lilla barnet, vilket gör barnet uppmärksammat på känslan. Men själva uttrycket för affekten är bara fritt hos det lilla barnet. Under sin uppväxt kommer barnet att lära sig att kontrollera och styra sitt uttryck viljemässigt. Den växande individen upplever flera situationer av varje affekt och knyter an dem till händelser då affekten utlöstes (Basch, 1996). Inte bara uttrycket för affekten utvecklas, utan även individens förhållningssätt. Tomkins (i Holm, 1996; Holmqvist, 2007) menar att affekterna hos den vuxne individen är strukturerade i *scener*, som är mallar skapade i barndomen. En scen kan förstås som ett minne som innehåller en stark känsla, där känslan är avgörande för att minnet ska skapas. Sammansatta scener bildar enligt affektteorin, *skript*. Skript innehåller information om handlingar och händelsesekvenser. Skript kan förstås som regler och principer för organisering av information, vilka används för förutsägelser, tolkningar, respons och kontroll (Holm, 1996; Holmqvist, 2007). Skript länkar affekt och kognition till meningsfulla strukturer (Demos, 1995). Om en scen upprepas på likartat sätt ett flertal gånger kommer en viss känslomässig respons att uppstå. Vissa skript, *kärnskript*, ser Tomkins som mer betydelsefulla än andra. De styr flera kärnscener, vilka har stor motivationskraft och som hela tiden växer i affektiv styrka. Dessa kärnskript har till syfte att skapa goda scener, som aldrig upplevts, men som individen ändå hoppas på ska ske (Holmqvist, 2007). Mohaupt, Holgersen, Binder och Nielsen, (2006) förklarar kärnskripten som maladaptiva och fundamentala för Monsens integrering av Kohuts självpsykologi med skript- och affektteorin. I kärnscenen förvandlas en positiv upplevelse, av någon anledning, till negativ och i kärnskriptet försöker individen

förgäves förändra scenen, genom att upprepa redan befästa mönster (Mohaupt et al., 2006).

Affektmedvetenhet. Begreppet affektmedvetenhet (*affect consciousness; AC*) är utvecklat av den norske psykologen och forskaren Jon T. Monsen och hans kollegor, i slutet av 1980-talet. Monsen et al. (1996) baserar sin teori på Kohuts psykodynamiska självpsykologi och Tomkins affektteori. Affektmedvetenhet används för att beskriva och systematisera relationen mellan aktiveringen av en specifik affekt och individens förmåga att medvetet upptäcka, reflektera kring och uttrycka affekten mot andra. Monsen et al. (1996) ser en problematik i att vissa teorier tar emotioner för givet och antar att individen kan uppleva dem utan självmedvetenhet om vilka mekanismer som skapar dem. I stället hävdar Monsen et al. (1996) att även om man antar att människan är biologiskt utrustad med vissa affekter, så varierar individens förmåga att använda affektens information, beroende på tidigare upplevelser och erfarenheter (Monsen et al., 1996).

Förutsättningen för användandet av affekter som signaler av meningsfull information, beror på i vilken utsträckning individen kan tillåta sig påverkas av upplevelsen av affekten och nivån av differentiering med vilken individen kan uttrycka sig i interpersonella relationer. Affektmedvetenhet definieras och operationaliseras som grader av medvetenhet om och tolerans av specifika affekter och förmågan att uttrycka sig verbalt och icke-verbalt utifrån affekterna: *intresse/iver; välbehag/glädje; rädsla/panik; ilska/raseri; förödmjukelse/skam; sorg/förtvivlan; avundsjuka/svartsjuka; skuld/ånger* och *ömhet/tillgivenhet* (Monsen et al., 1996; Monsen & Monsen, 1999).

Medvetenhet beror på individens *uppmärksamhet* och *tolerans*. Uppmärksamhet definieras Monsen et al. (1996) som selektiv och fokuserande med individuella variationer i hur många och vilka signaler som används för att upptäcka affekten. Uppmärksamhetssignalerna som individen använder för att identifiera en specifik affekt kan vara konkret psykomotorisk eller på en mer symbolisk nivå. Den kan sträcka sig mellan att vara öppet igen kännande och undflyende. Tolerans definieras Monsen et al. (1996) som i vilken utsträckning individen medvetet kan tillåta sig att påverkas av affekten, både fysiskt och psykiskt. Enligt Monsen et al. (1996) är förmågan att härbärgera både känsloläget och den kroppsliga reaktionen av affekten grundläggande för individens möjlighet att kunna avkoda informationsaspekten av den specifika affekten. En hög nivå av uppmärksamhet och tolerans ger en god förutsättning för individen att omforma affektens signalaspekter till begrepp, kunskap och insikt. En förmåga att reflektera kring en affektiv upplevelse kan också ge individen en möjlighet att förändra medvetna och omedvetna föreställningar, schematas och modeller av själv och andra (Monsen et al., 1996).

Expressivitet finns enligt Monsen et al. (1996) på två nivåer, dels en *emotionell expressivitet*, dels en *konceptuell expressivitet*. Emotionell expressivitet innebär ett iscensättande av mimik, gester, kroppshållning, andning och röstläge och berör huruvida individen kan visa sina affekter på ett nyanserat sätt i en interpersonell situation. Konceptuell eller begreppsmässig expressivitet avser individens förmåga att språkligt beskriva och uttrycka sin affektupplevelse. Förmågan till en nyanserad expressivitet antas vara grundläggande för individens förmåga att uppleva intersubjektivitet och en delad verklighet. Då en persons förmåga att uttrycka sig väl artikulerat och differentierat påverkar responsen från omgivningen i samma väg (Monsen et al., 1996).

Anknytningsteori, självpsykologi och affekter.

Anknytningsteori. Affektteori kan ses som fundamentalt för anknytningsteorin, som ju baseras på studier av det affektiva bandet mellan barnet och vårdnadshavaren. Sonnby-Borgström (2005) ser anknytningssystemet och affektsystemet som två parallella biologiskt nedärvda system och förklarar samverkan dem emellan som en viktig drivkraft i individens liv. I detta samspel uppstår starka affektiva band konstituerade av positiva emotioner som kärlek och ömhet, men också av negativa känslor som svartsjuka och en rädsla att bli övergiven (Sonnby-Borgström, 2005). Fonagy et al. (2002) konstaterar att Bowlby inte ägnade sig åt begreppen affekt och motivation, men det gör istället hans efterföljare Sroufe (1996) (Fonagy, 2007; Fonagy et al., 2002). Sroufe (i Fonagy, 2007) omformulerade anknytningsteorins begrepp att gälla affektreglering och fokus flyttades till begreppet *upplevd trygghet*, istället för som tidigare reglering av fysiskt avstånd. Nytt var att anknytningsbegreppet också kom att gälla även för äldre barn och vuxna och erfarenhetsområdet som kan bidra till upplevd trygghet är inte begränsat till vårdgivarens beteende. Enligt detta sätt att se har tryggt anknutna personer internaliserat förmågan till självreglering. Mot detta ställs den otryggt anknutna personen som antingen reglerar ner, undviker, affekter eller reglerar upp, gör motstånd mot affekter. *Självreglering* kan förstås som en förmåga bestående av självförtroende och självkänsla som förmedlats som en tillit till vårdgivaren, vilket utvecklas till en självkänsla först tillsammans med vårdgivaren, sedan på egen hand. Cassidy (i Fonagy et al., 2002) gör kopplingar mellan anknytningskvaliteter och affektreglering. Där en ängslig/undvikande anknytningsstil tenderar att minimera affekter och kan förstås som en överreglering av affekter; en ängslig/ambivalent anknytningsstil tenderar att överdriva affekter och underreglera dem. Vid trygg anknytning är affektregleringen öppen och flexibel (Fonagy et al., 2002).

Monsen et al. (1996) ser affektmedvetenhet som en väsentlig strukturell del av självet, i enlighet med psykodynamisk självpsykologi, som den förklaras av spädbarnsforskaren Daniel Stern, samt av psykoanalytikern Heinz Kohut (Monsen et al., 1996).

Daniel Stern. Sterns (1985) främsta intresse var att studera hur spädbarnet formar en självstruktur. Han skapade en arbetshypotes för att försöka förstå hur spädbarnet upplever sin värld. Ett grundläggande begrepp är *sense of self*, vilket kan översättas med självuppfattning eller känslan av ett själv, vilket handlar om hur individen upplever sig själv i relation till andra (Fonagy, 2001; Hwang & Frisé, 2005). Stern (1985) införde begreppet *vitalitetsaffekter* som en viktig del i barnets bildande av ett själv. Det är i motsats till grundaffekterna inte medfödda biologiska mönster utan upplevelse kvaliteter hos spädbarnet. En slags helhetsupplevelse av hur interaktionen uttrycks och upplevs (Stern, 1985). Stern (i Fonagy, 2001; Holm, 1996; Stern, 1985) beskriver fyra stadier i självbildningen, där den första är *känslan av ett uppvaknande själv*, vid 0-2 månaders ålder. Barnet har flera medfödda förmågor och är tidigt inställd på social interaktion. Genom ett affektivt utbyte mellan barnet och föräldrarna, uppfattar barnet världen, främst genom de känslor som väcks. Vid 2-6 månaders ålder skapas *känslan av ett kärnsjälv* genom fortsatta affektiva erfarenheter med föräldrarna. Känslan av ett kärnsjälv består av fyra slags upplevelser: *agens* – en upplevelse av att ha egen vilja; *koherens* – en känsla av att vara en fysisk enhet med gränser; *affektivitet* – en känsla av att ett mönster av affekter hör samman med självet och *kontinuitet* – en upplevelse av varaktighet trots en föränderlig omvärld. Vid 7-15 månaders ålder växer ett *subjektivt själv* fram under inverkan av *intersubjektiva relationer* (samspel mellan människor där de ser sina uppfattningar och attityder i relation till varandra, vad de upplever lika och olika (Egidius, 2005)) och upptäckten av subjektiva mentala tillstånd bortom fysiska händelser. Barnet utvecklar en upplevelse av att även andra har en inre upplevelsevärld. Föräldrarnas och barnets affektutbyte benämner Stern som *affektintoning*. Affektintoningen förstås som att barnet upplever att något affektivt nytt tillförs relationen från föräldern, men som delas av de båda. Affektintoning förutsätter förmågan till intersubjektivitet och ses som viktig för utvecklandet av empati. *Det verbala självet* bildas vid 16-36 månaders ålder och barnet lever i ”språkets värld”. Barnet använder sig av språkets symboler som representationer för sitt inre. Symbolerna laddas med affekter och barnet börjar bli medvetet om att det upplever en speciell affekt. Känslomedvetandet börjar utvecklas, vilket förutsätter att barnet kan se sig som ett objekt. Språket förändrar interaktionen mellan barnet och föräldern från en omedelbar nivå till en mer abstrakt språklig nivå, vilket också förändrar barnets uppfattning om självet och andra. Vid 3-4 års ålder träder barnet in i *det berättande självet*. Nu skapar barnet mening och sammanhang genom att berätta sin egen historia och tala om sig själv med egna ord. Affekterna kopplas allt mer till psykologiska och

sociala erfarenheter och utgörs nu av emotioner. Barnet börjar också utveckla förmågan att ta andras perspektiv, vilket benämns som förmåga till *theory of mind*. Nu börjar barnet berättar om saker som ligger bortom den egna omedelbara erfarenheten (Fonagy, 2001; Holm, 1996; Stern, 1985).

Barnets subjektiva erfarenheter av samspel skapar enligt Stern (i Fonagy, 2001) ett nätverk av strukturer som sammantaget beskrivs som *schemat för ett sätt att vara med*. Exempelvis beskriver Stern att då ett barn interagerar med ett otillgängligt objekt, som en deprimerad förälder, kan förälderns förvrängda bild av barnet förmedlas till det via projektiv identifikation och barnet utvecklar en förväntan på *ett falskt sätt att vara med* den andre (Fonagy, 2001).

Heinz Kohut. Kohuts (1986) tankar om bildande av ett själv, baserar sig på interaktionen mellan ett *självobjekt* det vill säga betydelsefulla andra och barnet. Han menar att barnet har ett behov av spegling och är beroende av hur responsen från den andre sker, för utvecklandet av ett sunt själv. Enligt Kohut (i Egidius, 2005; Kohut, 1986) finns tre typer av självobjekt. *Det speglade självobjektet* är empatiskt, bekräftande och ger gensvar. *Det idealiserade självobjektet* är en förebild som låter sig idealiseras och inger en känsla av styrka och lugn. *Alter-ego självobjektet* inger en känsla av att vara tillsammans med en jämlik. Andra som står individen nära och brister i empati, försvårar utvecklingen av en god själv känsla och sunda ambitioner och ideal. Precis som Sroufe (1996), menar Kohut att individen under sin utveckling blir mer självständig och relationen mellan själv och självobjekt blir mer oberoende, men självet är ändå alltid i behov av någon form av bekräftelse och stöd (Kohut, 1986).

I enlighet med ovan nämnda teorier beskriver Monsen et al. (1996) att graden av affektmedvetenhet skapar avbrott eller kontinuitet av själv-upplevelsen. Om affekt tillståndet inte är integrerat i organiserandet av självet, kan försvar mot affekten bli nödvändiga för att bevara integriteten i en svag självstruktur och för att upprätthålla en kompensatorisk självkänsla. En låg grad av affektmedvetenhet kan medföra att individen inte kan reglera sina affekter, vilket kan innebära utåtagerande istället för tolerans av affekten. Det kan också föra med sig en bristande signal funktion som förändrar uppfattningarna och förväntningar och ger svaga motiv för agerande, samt en svårighet till ömsesidiga relationer och en brist på kontakt med självet. I motsats till detta ger en hög grad av affektmedvetenhet sunda nivåer av mental hälsa, kapacitet att uppleva intimitet, reglera sociala kontakter, samt motivation att realisera personliga ambitioner och mål (Monsen et al., 1996).

Affektmedvetenhet i förhållande till alexitymi och empati.

Alexitymi. Enligt Bagby, Parker och Taylor (1994) betecknar alexitymi en svårighet att medvetet uppleva känslor. Med det menas att individen har svårt att känna igen och beskriva känslor och tenderar att förklara känsloupplevelser

utifrån omständigheter utanför individen själv. Alexitymi började studeras systematiskt av Peter Sifeos på 1970-talet och hade då en vidare betydelse än idag. Ursprungligen gjordes kliniska observationer på personer med psykosomatiska besvär, vilka konstaterades lida av ett kluster av kognitiva och affektiva besvär som svårigheter som att drömma och fantisera, liksom att känna igen, verbalisera och skilja mellan känslor, liksom ett externaliserat och stimulusbundet tankesätt (Simonsson-Sarnecki, Lundh, Törnestad, Bagby, Taylor & Parker, 2000). Enligt Taylor, Bagby och Parker (i Lundh & Simonsson-Sarnecki, 2002) består alexitymi främst av en svårighet att kognitivt bearbeta och reglera affekter. Detta innebär att då individen upplever *arousal*, ett affektpåslag, saknas den kognitiva förmågan att skapa mentala representationer av känslan och istället fokuserar individen på den fysiska upplevelsen av affekten och misstolkar den som ett sjukdomstillstånd. Särskilt har man funnit att personer med alexitymi har svårt att uppfatta, tolka, verbalisera och själv uttrycka affekter via ansiktsmimik och kroppsspråk. Detta betraktas som en potentiell riskfaktor för en rad psykiatriska och somatiska besvär (Lundh & Simonsson- Sarnecki, 2002).

Empati. Vikten av empati betonas inom de flesta omvårdande yrken. Empatibegreppet kan beskrivas omfatta flera aspekter. 1) Att ha en intellektuell förståelse för varför andra reagerar som de gör. 2) Ett emotionellt igenkännande i andras sätt att uppleva sig själv och sin situation. 3) En inlevelse i andra, vilket möjliggör att se problem ur deras synvinkel (Egidius, 2005). Covell och Scalora (2002) menar att en förutsättning för att individen ska kunna känna empati är att hon själv kan reglera och anpassa sina känslor till det sammanhang och till den interpersonella kontext som hon befinner sig i (Covell & Scalora, 2002). Hall, Davis och Connelly (2000) menar att empati kan konceptualiseras både ur ett affektivt och ur ett kognitivt perspektiv, vilket väl speglas i de fyra delskalorna av *Interpersonal Reactivity Index, IRI*, utvecklat av Mark H. Davis (1983). Davis empatimodell beskrivs av Covell, Huss och Langhinrichsen-Rohling (2007) bestå av innebörders relaterade domäner innehållande en förutsättning med en sändare, en mottagare och ett sammanhang; en process, en avsikt att generera en empatisk utgång; en interpersonell situation, innefattande olika beteenden riktade till mottagaren (Covell, et al., 2007). I en jämförande studie mellan forskare i psykologi och kliniskt verksamma psykologer fann Hall et al. (2000) att de kliniskt verksamma psykologerna skattade högt på *Empathic concern, EC*, förmåga till inkännande och omtanke och lågt på *personal distress, PD*, känslor av oro och obehag och man fann ett signifikant samband till arbetstillfredsställelse och upplevd effektivitet. Av det drar man slutsatsen att psykologer som kan ta andras perspektiv och möta andras problem, utan att själv känna oro och obehag, gärna arbetar kliniskt. Hall et al. (2000) menar sig kunna urskilja en *dispositional empathy*, en empatisk läggning (i motsats till en *experiential empathy*, förvärvat empati) som en särskiljande faktor i hur olika

individer gör sina yrkesval. Man menar att empati förklarar delar av personligheten och att individer i stor utsträckning väljer yrken som stämmer överens med individens uppfattning av vem hon är (Hall et al., 2000). I vissa fall beskrivs empati och aggression som varande varandras motsatser. Covell et al. (2007) menar att empatibrist på flera sätt relaterar till våld inom familjen, men att det är viktigt att ringa in typen av empati brist för att förstå och behandla våldsamma personer. Bristande empatisk förmåga hos individen ses också bara som en del av en större problembild, som innefattar komponenter som låg social kompetens, maladaptiva tankemönster, problematiskt anknytningsmönster och en oförmåga att reglera emotioner (Covell et al., 2007).

Sammanfattning

Utifrån Tomkins tankar om medfödda grundaffekter har Monsen et al. (1996) både utvecklat teorin om affektmedvetenhet och operationaliserat dess mätbarhet i instrumentet ACI. I detta antar Monsen att känslor kan medvetandegöras och beskrivas i tydliga, separata enheter. Genom denna process kan känslor också uttryckas och förstås av andra. Mohaupt et al. (2006) ser en motsättning i detta synsätt i förhållande till anknytningsteori och mentaliseringsteori. Där antas inte affekter ha ett lika distinkt uttryck, utan har formen av ett flöde av känslor som på ett medvetet och omedvetet plan påverkar både kognition och beteende. Det tycks dock råda en konsensus, hos flertalet av ovan beskrivna teorier, att en affektiv utveckling börjar hos individen under livets första månader och att kvaliteten på interaktionen mellan barnet och vårdnadshavaren har stor betydelse för hur barnet utvecklar ett sunt själv. I en situation av trygg anknytning har föräldern förmågan att spegla barnet, själv reglera sina affekter och vara känslig för barnets affektiva uttryck. Det gör att barnet utvecklar en känsla av själv och andra och så småningom förstår att andra är subjektiva varelser skilda från självet. Det ger också förutsättningar för den växande individen att fungera väl i andra socioemotionella sammanhang än i ursprungsfamiljen.

Alexitymi som en svårighet att uppleva, känna igen och verbalisera affekter tycks ha ett nära samband med Monsens definition av affektmedvetenhet. I båda begreppen finns en tyngdpunkt på de kognitiva aspekterna och man kan teoretiskt förutsätta att en hög grad av alexitymi hos en individ korrelerar med en låg grad av affektmedvetenhet. Empati däremot konceptualiseras både ur ett interpersonellt och ur ett kognitivt perspektiv, vilket gör att man teoretiskt kan förstå begreppet ur flera perspektiv som anknytningsteori, självpsykologi och affektmedvetenhet.

Det tycks dock finnas en viss diskrepans mellan ovan nämnda teoretiska samband och empiriska fynd. Danielsson och Kvarnlöf (2005) fann i sin studie signifikanta negativa samband mellan alexitymi och affektmedvetenhet, dock

inga korrelationer mellan empati och affektmedvetenhet (Danielsson & Kvarnlöf, 2005). Kleberger (2008) fann i sin studie ett fåtal samband mellan alexitymi, empati och affektmedvetenhet. Med tanke på att dessa studier undersökte relativt små populationer, formulerades följande syfte, frågeställningar och hypoteser utifrån rådande teoretiska samband.

Syfte

Syftet med föreliggande studie var att undersöka förändring i affektmedvetenhet över tid hos en grupp deltagare i utbildningen av ICDP. Likaså undersöktes förändring i självskattad anknytning, alexitymi och empati. Studien prövade också om signifikanta samband förekom mellan affektmedvetenhet, anknytning, alexitymi och empati i denna population.

Frågeställningar och hypoteser

Den första frågeställningen i studien var: *Sker en förändring av affektmedvetenheten hos populationen över tid?* En andra frågeställning var: *Sker en förändring av anknytningsmönster, alexitymi och empati under samma tidsperiod?* Tredje frågeställningen var: *Finns det ett samband mellan affektmedvetenhet och anknytningsmönster, alexitymi och empati?*

Hypoteserna var: 1) *Att affektmedvetenheten och empati skulle förbli stabil eller öka efter att utbildningen avslutats.* 2) *Att graden av alexitymi skulle förbli stabil eller sänkas, efter genomförd utbildning, samt att graden av tryggt anknytningsmönster skulle skattas som genomgående hög.* 3) *Att det skulle finnas en negativ korrelation mellan affektmedvetenhet och alexitymi, samt en positiv korrelation mellan affektmedvetenhet, empati och tryggt anknytning.*

Metod

Förutsättningar för undersökningen

Studien genomfördes inom ramen för ett större utvärderingsprojekt av utbildningen Vägledande samspel/International Child Development Program (ICDP). Utvärderingsprojektet var ett samarbete mellan Svenska ICDP-föreningen och Institutionen för beteendevetenskap och lärande vid Linköpings universitet. Ansvariga för utvärderingen var Rolf Holmqvist vid IBL, och Paul Bergman, utbildningsansvarig i ICDP. Utbildningen var organiserad på fyra heldagar med ca åtta veckors tidsintervall mellan de två första och de två sista utbildningsdagarna. Inom ramen för utvärderingsprojektet intervjuades deltagarna med *Adult Attachment Interview (AAI)* (Broberg, Ivarsson & Hinde, 1996) och *Affect Consciousness Interview-Revised (ACI-R)* (Lech, 2007). De ombads också filma 20 minuters interaktion med ett barn. Samspelssituationen skattades enligt *Emotional Availability Scales (EAS)* (Biringen, Robinson & Emde, 1998). Deltagarna ombads även att fylla i självskattningsformulären

Interpersonal Reactivity Index (IRI) (Cliffordson, 2001), *Toronto Alexithymia Scale -20 (TAS-20)* (Bagby, Parker & Taylor, 1994) och *Attachment Style Questionnaire (ASQ)* (Tengström & Håkansson, 1997). Endast ACI-R, IRI, TAS-20 och ASQ inkluderades i föreliggande studie. Datasamlingen skedde i samarbete med Elina Strandberg och Ulrika Svensson (2009). Största delen av materialet från den första mätningen består av affektmedvetenhetsintervjuer (ACI-R) gjorda av Strandberg och Svensson. Författaren å sin sida utförde några av anknytningsintervjuerna (AAI) som använts i Strandbergs och Svenssons studie. Alla intervjuer som ingår i den andra mätningen gjordes av författaren.

ICDP

International Child Development Program (ICDP) är utvecklat av professor Karsten Hundeide och professor Henning Rye vid specialpedagogiska institutet på Oslo universitet. Programmets syfte är förebyggande och har som mål att utveckla ett positivt samspel mellan barn och vuxna. Enligt Rye (2002) (i Lindström, 2006) finns vissa viktiga förutsättningar för att barnet ska utveckla sin kommunikation. Dit hör att barnet blir uppfattat som en person och blir accepterat och bekräftat som det är; att omsorgsgivaren kan identifiera sig med barnet och ha en förståelse för barnets behov och känslomässiga tillstånd; att kommunikationen mellan barnet och föräldern startar när barnet är nyfött; att kommunikationen förblir central genom hela livet (Rye, 2002). ICDP har anpassats för att kunna användas både inom familjen och på förskola, skola och av socialtjänsten. Programmet baserar sig på tre dialoger och åtta teman med riktlinjer för samspel i barnets och den vuxnes vardag. De tre dialogerna har olika kvaliteter och delas in i: 1) den emotionella dialogen som lyfter fram omsorgsgivarens känslomässigt bekräftande roll, 2) den meningsskapande och utvidgande dialogen där den vuxne presenterar nya erfarenheter och hjälper barnet att utforska världen, 3) den reglerande dialogen där den vuxne hjälper barnet att hitta nya strategier istället för oönskat beteende och kommer överens med barnet om regler och konsekvenser. De åtta temana förtydligar innehållet i dialogerna. Till dialog 1 hör temana: att visa positiva känslor och att barnet är omtyckt, att följa barnets initiativ, att prata med barnet om det som barnet visar intresse för och att försöka upprätta en känslomässig kommunikation med barnet och att uppmuntra och bekräfta barnet i det den klarar av. Till dialog 2 hör temana: att hjälpa barnet att koncentrera sin uppmärksamhet, att ge innebörd till det barnet upplever av omvärlden genom att beskriva det och visa entusiasm, samt att utvidga och förklara för barnet det som barnet och den vuxne upplever tillsammans. Till dialog 3 hör temat: att hjälpa barnet till självkontroll genom att sätta gränser på ett positivt, genom vägledning, alternativ och genom att planera saker tillsammans. Den teoretiska grunden till ICDP finns inom utvecklingspsykologin med fokus på tidig kommunikation. Målet med utbildningen är att utveckla den vuxnes lyhördhet och känslighet för barnets behov, då man menar att den känslomässiga kommunikationen har betydelse för

barns utveckling. (Hindgren & Niss, 2004; Lindström, 2006, och Hundeide, 2001).

Deltagare och urval

Inklusionskriterier för studien var att deltagarna arbetade inom pedagogiska verksamheter för barn, samt att de deltog i utbildningen, Vägledande samspel. Deltagarna rekryterades från flera utbildningsgrupper. I den första mätningen, som skedde under och strax efter utbildningstillfällena, oktober 2008 till februari 2009, intervjuades 34 personer. Av dem intervjuades 17 personer av Ulrika Svensson, 12 intervjuades av Elina Strandberg och 5 intervjuer gjordes av författaren. Under tidsperioden maj 2009 till november 2009 utförde författaren 31 eftermättnings intervjuer. Ambitionen var att mätintervallet skulle vara minst 6 månader för undvikande av inlärningseffekter (Frankfort-Nachmias & Nachmias, 1996). Mediantiden mellan första och andra mätning var 8 månader med en spridning mellan 6 månader och 11 månader. Medelvärdet för mätintervallet var 7,75 (SD = 1,35) månader.

Bortfallet från den första mätningen, utgjordes av 6 deltagare som valde att avbryta sin medverkan av personliga skäl eller på grund av flyttning till annan ort. Från eftermätningen utgjordes bortfallet av 2 deltagare, eftersom ingen första mätning gjorts med dem. Det totala antalet deltagare i studien blev sålunda 28. Undersökningsgruppen utgjordes av 4 män och 24 kvinnor, varav 19 uppgett sin ålder. Därur beräknades medelåldern till 53.2 år.

Procedur

Undersökningsgruppen bestod av deltagare från olika utbildningsgrupper i ICDP. Första gruppen av deltagarna i utbildningen Vägledande Samspel informerades muntligt av Paul Bergman, om utvärderingens syfte och innehåll, vid det första utbildningstillfället. Författaren informerade om genomförandet av intervjuerna och deltagarna hade möjlighet att ställa frågor och anmäla sitt deltagande till utvärderingen. Ett skriftligt informationsmaterial delades ut med instruktioner om förutsättningar för deltagandet och för hur videoinspelningarna av samspelssituationerna skulle utföras. Vid tillfället fanns också Cecilia Hernestam och Wolfgang Salhoff (2009) med som informerade om EAS-skattningar, för sin studie. Andra gruppen informerades vid första utbildningstillfället av Bergman, Strandberg och Svensson. Deltagarna undertecknade ett samtyckeskontrakt med information om hur materialet skulle hanteras samt med information om rättigheten att avbryta deltagandet när som helst utan konsekvenser. Deltagarna i uppföljningsintervjuerna, fick vid andra intervjutillfället ytterligare ett skriftligt informationsmaterial (bil. 1) och ett samtyckeskontrakt med förfrågan om möjligheten att använda de avidentifierade intervjuerna i undervisningssammanhang, för mindre forskargrupper. Vid varje intervjutillfälle distribuerades adresserade och frankerade kuvert tillsammans

med självskattningsformulären: IRI, TAS-20 och ASQ, som i förväg märkts med deltagarens kod, för att fyllas i och skickas per post till Linköpings universitet.

Deltagarna intervjuades med de semistrukturerade intervjuerna AAI och ACI-R. Intervjuerna spelades in med digitalkamera. ACI-R intervjuerna vid första mättillfället tog mellan 19 min. och 1 tim.14 min. med ett medelvärde på 33 min. (SD = 10). Vid andra mättillfället tog intervjuerna mellan 19 min. och 1 tim. med medelvärdet 33 min. (SD = 11). Efter intervjun fanns möjlighet, att med intervjuaren, tala om eventuella tankar och funderingar som uppstått under intervjuerna. Erbjudande gavs också att i efterhand kontakta intervjuaren om funderingar skulle uppkomma.

Etiska ställningstaganden

Studien har utförts enligt Vetenskapsrådets forskningsetiska principer gällande informationskrav, samtyckeskrav, konfidentialitetskrav och nyttjandekrav (Vetenskapsrådet, 2009)

Material

För inspelning av intervjuerna användes digital videokamera på stativ.

Förutsättningar för intervjuer och självskattningsformulär

Intervjuerna gjordes på olika platser i Storstockholm, i konferensrum, arbetsrum och personalrum. Intervjuerna kunde i majoriteten av fallen utföras ostört och bara i ett fall avbröts intervjun av att lokalen blivit dubbelbokad. Intervjun kunde dock avslutas under viss tidspress. Självskattningsformulären förseddes med kod och distribuerades, tillsammans med frankerat svarskuvert vid varje intervjutillfälle.

Instrument

Affekt Consciousness Interview-Revised (ACI-R). ACI-R är en semistrukturerad intervju, som till en viss grad har formen av deltagande observation, utvecklad av Börje Lech (Lech, 2007; Lech et al, 2008). ACI-R är en revidering av affektmedvetenhetsintervjun (ACI), som utvecklats av Monsen et al. (1996). I den ursprungliga versionen operationaliseras affektmedvetenhet som grader av medvetenhet, tolerans, icke-verbalt uttryck och konceptuellt uttryck av de nio affekterna: *Intresse/Iver; Välbefinnande/Glädje; Rädsla/Skräck; Ilska/Arg/Raseri; Skam/Förödmjukelse; Sorg/Förtvivlan; Avundsjuka/Svartsjuka; Skuld och Ödmjukhet*. Monsen et al. (1996) skattar medvetenhet om egna affekter på en skala 1- 5, där 3 utgör ett teoretiskt medelvärde för en normalt nödvändig affektmedvetenhet.

ACI-R (Lech et al., 2008) omfattar inte i första hand affekterna *Avundsjuka/Svartsjuka* och *Ödmjukhet*, utan de betraktas som valfria alternativ.

ACI-R innefattar ett tillägg till ACI intervjun i det att även medvetenhet om andras affekter innefattas. I ACI-R finns två övergripande dimensioner *Upplevelseförmåga* och *Expressivitet/Respons*. Upplevelseförmåga delas upp i dimensionerna *Uppmärksamhet* och *Tolerans* och Expressivitet/Respons delas upp i en *Emotionell* och en *Konceptuell* dimension. Varje dimension delas upp i faktorerna *Egen* och *Andras* vilka *skattas* med skalstegen 1 – 10 med hypotesen att medelvärdet för affektmedvetenhet ger 5 poäng.

Monsen et al. (1996) har funnit att det mellan de skattade affekterna finns en sådan homogenitet, att en total affektmedvetenhet kan beskrivas utifrån ett färre antal affekter än i den ursprungliga studien. Lech et al. (2008) fann i en faktoranalys att två faktorer förklarade 65% av den totala variansen. I den första faktorn fanns medvetenhet om egen och andras intresse, glädje, rädsla, sorg och medvetenhet om egen vrede. I den andra faktorn återfanns medvetenhet om egen och andras skam, skuld och andras vrede. Utvärderingsprojektet innefattade en kombination av de båda semistrukturerade intervjuerna ACI-R och AAI, trots att bara ACI-R skattas i föreliggande arbete. Den totala intervjutiden beräknades lämplig till ca 1 ½ timme, eftersom en alltför lång intervju-session kan vara tröttsamt både för informant och intervjuare. För att minska omfattningen av ACI-R intervjun, beslutades i samråd med handledaren att begränsa antalet affekter till fyra. En positiv affekt, intresse, och en negativ affekt, rädsla, togs bort från faktor ett. Från faktor två togs skuld bort. De fyra affekter som ursprungligen valdes var: Välmående/Glädje; Ilska/Arg/Raseri; Skam/Förödmjukelse och Sorg/Förtvivlan. Eftersom utvärderingsprojektet även kom att innefatta flera intervjuare, ändrades affekten Sorg/förtvivlan till affekten Rädsla/Skräck, efter en tid.

ACI-R är utvecklat för att undersöka individens förmåga att känna igen och uttrycka sig kring både egna och andras känslor. Lech et al. (2008) menar att det i interaktionen med andra individer är viktigt att rätt kunna tolka andras beteenden och förstå utifrån vilken affekt den andra personen agerar och även kunna ge en adekvat respons på affekten. En viktig del i den mänskliga interaktionen består i att vara medveten om och uppmärksamma den andres reaktioner och att känna igen och tolerera och rätt uttrycka sin respons.

Syftet med ACI-R är att identifiera åtta dimensioner av affektmedvetenhet, vilka är:

1. Medvetenhet om egna affekter, 2. Tolerans av egna affekter, 3. Icke-verbalt uttryck av egna affekter, 4. Verbalt uttryck av egna affekter, 5. Medvetenhet om andras affektiva uttryck, 6. Tolerans av andras affektiva uttryck, 7. Icke-verbalt respons på andras affekter och 8. Verbal respons på andras affekter.

Medvetenhet avser det sätt på vilket individen uppmärksammar affekten då den är aktiverad och i vilken utsträckning individen fokuserar på och urskiljer den bland andra affekter. Tolerans konceptualiserar till vilken grad individen fysiskt

och mentalt tillåter sig själv att röras av affekten. Förmågan att uttrycka eller svara på affekten icke-verbalt relaterar till graden till vilken individen kan visa tydliga känslouttryck genom mimik, kroppsspråk och röstläge, som är adekvat i en specifik interpersonell situation. Verbalt uttryck eller respons avser hur individen använder tydlig och väl anpassad verbalt uttryck när emotionella erfarenheter uttrycks och beskrivs (Lech et al., 2008).

Varje intervju inleddes enligt manualen (Lech, 2007) med ”Jag vill prata med dig om hur du brukar må och om hur du upplever olika situationer”. För varje affekt ställdes likartade frågor och en typisk början var: ”Först vill jag att du ska berätta för mig om någon gång som du känt dig...”. Sedan försöker intervjuaren undersöka hur intervjupersonen känner igen affekten och en typisk fråga kunde vara: ”Hur märker du att du är...”. Vidare frågades om tolerans, i vilken utsträckning intervjupersonen låter affekten ha en verkan på honom/henne. För att undersöka känslomässigt eller verbalt uttryck frågades om hur intervjupersonen uttrycker sig icke-verbalt i olika interpersonella sammanhang. För verbalt och begreppsmässigt uttryck undersöktes hur intervjupersonen berättar för andra om sina affekter, i olika situationer. Efter att intervjuaren undersökt intervjupersonens medvetenhet om egna affekter fortsattes intervjun genom att undersöka hur intervjupersonen uppfattar och beskriver andras affekter. Så fortskred intervjun på samma sätt som då de egna affekterna undersöktes med början i: Uppmärksamhet – hur uppmärksammar och känner intervjupersonen igen andras affekter. Därefter följde: Tolerans – till vilken grad låter intervjupersonen andras affekter påverka honom/henne. Slutligen undersöktes: Icke-verbalt uttryck – genom att fråga hur intervjupersonen svarar på andras affekter icke-verbalt i olika interpersonella sammanhang och Verbal respons – genom att fråga hur intervjupersonen uttrycker sig om andras affekter i olika situationer (Lech et al., 2008).

Träning och skattningsförfarande med ACI-R. För att lära sig att intervjua och skatta svaren på ACI-R genomgick författaren en utbildning som innebar att studera intervjumanualen och transkriberade affektmedvetenhetsintervjuer. I utbildningen ingick också att provskatta fyra transkriberade affektmedvetenhetsintervjuer, som sedan granskades av Börje Lech.

Alla skattningarna gjordes av författaren från det filmade intervjumaterialet. Till grund för poängsättningen låg skattningsmanualens poängsättningskriterier för ACI-R (Lech, 2007) och skattningarna noterades i en särskild skattningsmodul, avsedd för ändamålet. Samtliga delskalor är indelade i fem nivåer och poängsättningen går från 1 – 10, där 1 är lägst och 10 är högst, vilket ger möjlighet att gradera varje nivå med två skalsteg. Skattningsförfarandet ger möjlighet att räkna ut medelvärden för varje affekt, för de fyra olika dimensionerna, Uppmärksamhet, Tolerans, Emotionell expressivitet, samt

Begreppsmässig respons och för Egna och Andras affekter, samt en Total affektmedvetenhet. Skattningen ger också resultat för de sammanslagna affekterna, på ovan nämnda fyra dimensioner, uppdelat i Egen och Andras. För att undersöka skattningarnas reliabilitet skattades 6 av intervjuerna av två personer. I alla fallen var författaren en av skattarna. Den andra skattaren var en av två psykologer, som nyligen använt affektintervjun i ett uppsatsarbete och därmed har förtroget med skattningsförfarandet. Den genomsnittliga korrelationen (Pearson) för skattningarna på enskilda dimensioner var ($r = .31$) och för de sammanslagna delskalorna, till exempel Egen rädsla ($r = .42$). Intraklasskoefficienten var ($ICC = .39$) för de enskilda skattningarna och för delskalorna ($ICC = .43$).

Attachment Style Questionnaire (ASQ). Attachment Style Questionnaire är ett självskattningsformulär som avser mäta anknytningsmönster hos ungdomar och vuxna. ASQ utarbetades 1994 av Feeny, Noller och Hanrahan. I föreliggande studie har den svenska versionen (översatt av Tengström och Håkansson, 1997) använts. Instrumentet består av 40 items som är indelade i de fem delskalorna *Tillit*, *Distans*, *Sakoriering*, *Bifallsbehov* och *Relationsfixering*. Delskalorna är konstruerade för att mäta inställning till självet och till andra. Tillit mäter inställningen både till självet och andra, Distans och Sakoriering mäter individens relation främst till andra och Bifallsbehov samt Relationsfixering, uppfattningen i huvudsak till självet. Tillit avser att fånga en trygg anknytningsstil som utmärks av ett oproblematiskt sätt att hantera nära relationer och en hög grad av tillit till sig själv och andra. Distans syftar till att fånga graden av avståndstagande till nära relationer. Sakoriering avser mäta till vilken grad oberoende från andra framhävs och i vilken omfattning personliga bedrifter framhålls framför nära relationer. Bifallsbehov mäter otrygg och ängslig anknytning som domineras av individens behov av andras gillande och acceptans. Även Relationsfixering mäter otrygg och ängslig anknytning, men med avseende på ett överinvolverat närmande till andra, för att fylla behov av tillhörighet och trygghet. Skattning av ASQ sker genom jämförelse av medelvärden för en normalpopulation. Medelvärdet räknas ut genom att dividera summan av råpoängen i de olika delskalorna enligt följande: 10 i Distans; 7 i Sakoriering; 8 i Tillit; 7 i Bifallsbehov och 8 i Relationsfixering. Förutom att ta hänsyn till de skilda medelvärdena i de olika delskalorna, görs också en sammanslagen profil av värdena (Tengström & Håkansson, 1997). Enligt Strandberg och Svensson (2009) finns endast en svag korrelation mellan resultat från självskattningsformulär som mäter anknytningsmönster och bedömningar som gjorts från Strange situation och AAI. Strandberg och Svensson (2009) för fram hypotesen att självskattad anknytning antagligen fångar andra aspekter av anknytning som exempelvis individens egen upplevelse av att befinna sig i nära relationer.

Toronto Alexithymia Scale (TAS-20). Enligt Bagby et al. (1994) är TAS-20 ett av de mest använda självskattningsformulären för att mäta alexitymi och anses vara ett stabilt instrument för mätning både i kliniska och icke-kliniska grupper. Alexitymi beskrivs som en svårighet att uppleva, identifiera och beskriva känslor och som en tendens att externalisera sitt tänkande. TAS-20 består av 20 frågor och är uppdelat i tre delskalor som mäter: 1) svårighet att identifiera känslor och skilja dem från kroppsliga sensationer, 2) svårighet att beskriva känslor och 3) ett externaliserat tänkande. Cut off värden för TAS-20 är: 51 eller lägre, ingen alexitymi; 52- 60, möjlig alexitymi; 61 och uppåt, alexitymi (Bagby et al., 1994).

Interpersonal Reactivity Index (IRI). IRI är ett självskattningsformulär, utarbetat av Davis (1983) och översatt till svenska av Cliffordson (2001). Formuläret avser mäta både kognitiva och emotionella dimensioner av empati. De 28 påståendena besvaras utifrån en fem gradig Likert-skala, från 1 (stämmer inte alls) till 5 (stämmer mycket väl). Svaren indelas i fyra delskalor med dimensionerna *Perspektivtagande (Perspective taking; PT)*, som berör individens förmåga att kognitivt sätta sig in i någon annans situation; *Fantasiförmåga (Fantasy; FS)*, som avser mäta huruvida personen kan känna med påhittade personer i film och böcker; *Empatisk omtanke (Empathic concern; EC)*, som mäter individens förmåga till medkännande och omtanke om andra; *Personlig oro (Personal distress; PD)* handlar om personens känslor av oro och obehag i samband med affektfyllda situationer.

Cliffordson (2001) menar att instrumentet mäter ett generellt empatibegrepp, särskilt delskalan Empatisk omtanke. De övriga delskalorna mäter personliga drag som har samband, fast svagare med generell empati. Det gäller särskilt delskalan Personlig oro. Där korrelerar vissa frågor positivt och andra negativt med ett generellt empatibegrepp. Enligt Cliffordson kan IRI användas för att mäta generell empati om delskalan PD utesluts (Cliffordson, 2001). I föreliggande studie har inte delskalan Personlig oro mätts som en egen faktor, dock har alla items medtagits för att få ett totalt värde för empati. Medelvärden för en kvinnlig normalbefolkning är: Fantasy 18.75 (SD = 5.17), Perspektiv tagande 17.96 (SD = 4.85), Empatisk omtanke 21.67 (SD = 3.83) och Personlig oro (12.28 SD = 5.01)(Catalog of Selected Dokuments, 1980, 10, 85).

Databearbetning och analys

Det insamlade och skattade materialet från ACI-R, IRI, TAS-20 och ASQ analyserades i SPSS version 17.0. Deskriptiv statistik i form av medelvärden, standardavvikelse och vidd beräknades. Därefter gjordes parade t-test mellan de olika mätillfällena för samtliga instrument. Beräkningar för samband mellan de olika dimensionerna av ACI-R och data från självskattningsformulären gjordes med Pearsons r .

Resultat

Hypoteserna var att affektmedvetenheten och graden av empati skulle vara stabil eller öka efter genomförd utbildning och att graden av alexitymi skulle vara stabil eller sänkas. Graden av trygg anknytning förväntades skattas som genomgående hög. Det fanns också en förväntan att finna en negativ korrelation mellan affektmedvetenhet och alexitymi, samt en positiv korrelation mellan affektmedvetenhet, empati och trygg anknytning. Nedan presenteras deskriptiv statistik och resultat.

Jämförelse mellan mättillfällena i ACI-R.

Affektmedvetenhet skattas på en skala från 1 – 10. För varje affekt fås ett resultat för hur intervjupersonen upplever både egen och andras affekt. Resultatet som visas i tabell 1 utgår från fem affekter: Ilska/Arg/Raseri, Välmående/Glädje, Skam/Förödmjukelse, Sorg/Förtvivlan och Rädsla/Skräck, vilka kodats som: *Arg*, *Glädje*, *Skam*, *Ledsen*, samt *Rädd*. På affekten Ledsen har 5 personer skattats, på affekten Rädd har 18 personer skattats och på affekterna Arg, Glad och Skam har 28 personer skattats.

Tabell 1 visar förändringen av medelvärdet för den totala affektmedvetenheten, över tid, och för de enskilda affekterna: Arg, Glädje, Skam, Ledsen och Rädd med totalvärden och värden för egen och andras upplevelse. Tabell 1 visar också förändring i medelvärde för deltagarnas affektmedvetenhet för de fyra dimensionerna: Uppmärksamhet, Tolerans, Emotionell expressivitet och Begreppslig expressivitet, även här för egen och andras upplevelse. Man kan se i tabell 1 att förmätningen skattades högst för Egen Glädje 6.71 (SD = .67) och lägst för Egen Skam 4.79 (SD = 1.56). Även i eftermätningen skattades högst för Egen Glädje 6.21 (SD = 1.11), men lägst för Andras Skam 4.26 (SD = 1.82). Det fanns en signifikant minskning av de skattade värdena, mellan för och eftermätning, för affekterna Arg (Totalt, Egen, Andras), Glädje (Totalt, Egen, Andras) och Skam Totalt. Skillnaden var störst mellan förmätningen av Andras Glädje 6.54 (SD = .60) och eftermätningen av Andras Glädje 5.77 (SD = .86), ($t(27) = 4.15$, $p < .001$).

Skattningen gav också resultat som visar hur varje person upplevde egen och andras Uppmärksamhet, Tolerans, Emotionell expressivitet, samt Begreppsmässig expressivitet för alla ovan nämnda affekter. Deskriptiv statistik visar en stor spridning i förmätningens skattningar av Tolerans Egen Skam, min 0 – max 9, (M = 4.82, SD = 1.94) och Emotionell Expressivitet Andras Skam, min 0 – max 9, (M = 4.54, SD = 2.02). Skattning 0 har satts då intervjupersonen ej gav något svar alls för affekten. Skattningen 0 har i förmätningen förekommit för affekterna Arg och Skam, samt i eftermätningen för affekterna Rädd och Skam. Högst skattad poäng för alla skattningar är 9. Tabell 1 visar även de

sammanslagna affekternas värden för faktorerna: Uppmärksamhet (Egen, Andras), Tolerans (Egen, Andras), Emotionell expressivitet (Egen, Andras), samt Begreppslig expressivitet (Egen, Andras). Det fanns en signifikant minskning av eftermätningens alla värden, i förhållande till den första mätningens, utom för Egen Begreppslig expressivitet. Generellt finns också en större spridning av medelvärdet i eftermätningen, en ökad standardavvikelse. Störst var medelvärdesskillnaden för Egen Uppmärksamhet. Vid första skattningen var medelvärdet 26.0 (SD = 3.3) och vid den andra var det 22.2 (SD = 4.2), ($t(27) = 4.6$, $p < .001$). Även för den totala affektmedvetenheten fanns en signifikant medelvärdesskillnad mellan första och andra mätning, från 46.05 (SD = 5.70) vid mättillfälle ett, till 41.91 (SD = 6.98) vid mättillfälle två. Skillnaden mellan resultaten var signifikant ($t(27) = 3.24$, $p = .003$).

Tabell 1
Förändring av medelvärden för affektmedvetenhet över tid

	M (SD) Första	M (SD) Andra	t	p	n
Arg totalt	5.91 (1.01)	5.33 (1.06)	2.72	.01	28
Egen	6.01 (1.25)	5.42 (1.42)	2.27	.03	28
Andras	5.81 (1.04)	5.23 (1.28)	2.64	.01	28
Glädje totalt	6.63 (.55)	5.99 (.93)	3.56	.001	28
Egen	6.71 (.67)	6.21 (1.11)	2.50	.02	28
Andras	6.54 (.60)	5.77 (.86)	4.15	<.001	28
Skam totalt	4.83 (1.42)	4.31 (1.35)	2.04	.05	28
Egen	4.79 (1.56)	4.36 (1.46)	1.18	ns	28
Andras	4.88 (1.54)	4.26 (1.82)	1.75	ns	28
Ledsen totalt	5.35 (.65)	4.95 (.65)	1.27	ns	5
Egen	5.2 (1.1)	4.9 (.82)	.43	ns	5
Andras	5.6 (.37)	5.0 (1.0)	1.1	ns	5
Rädd totalt	5.72 (1.25)	5.14 (1.17)	1.59	ns	18
Egen	5.64 (1.23)	5.14 (1.23)	1.33	ns	18
Andras	5.81 (1.40)	5.14 (1.40)	1.57	ns	18
Uppmärksamhet					
Egen	26.0 (3.3)	22.2 (4.2)	4.6	<.001	18
Andras	24.8 (3.6)	20.8 (4.7)	4.4	<.001	18
Tolerans					
Egen	23.2 (3.1)	20.2 (3.4)	2.8	.01	18
Andras	23.9 (3.5)	19.9 (5.3)	3.2	.005	18
Emotionell expressivitet					
Egen	21.8 (3.0)	18.1 (3.4)	3.6	.002	18
Andras	22.4 (3.9)	19.3 (5.7)	2.3	.04	18
Begreppslig expressivitet					
Egen	22.0 (2.8)	20.9 (2.9)	1.3	ns	18
Andras	22.1 (3.6)	19.6 (4.5)	2.3	.04	18
Egna affekter totalt	23.02 (2.95)	21.30 (3.32)	2.56	.02	28
Andras affekter totalt	23.03 (3.09)	20.61 (4.22)	3.16	.004	28
Totalt	46.05 (5.70)	41.91 (6.98)	3.24	.003	28

Jämförelse mellan mättillfällena i ASQ.

Tabell 2 visar totala medelvärden och förändring av totala medelvärden, över tid, för resultaten av de självskattade instrumenten: ASQ, TAS-20 och IRI. Mätningarna är gjord utifrån resultat från de 17 deltagare som svarat på enkäterna vid båda mättillfällena. ASQ skattades i delskalorna: Tillit, Relationsfixering, Distans, Sakorientering och Bifallsbehov. Det fanns en signifikant medelvärdeskillnad bara för faktorn Relationsfixering med 14.0 (SD = 3.2) vid första mättillfället och 16.1 (SD = 3.4) vid andra mättillfället ($t(16) = 2.5$, $p = .03$). I en ansats att utläsa en profil av resultaten, konstateras en Trygg anknytningsprofil, både i den första och andra mätningen, med en något förhöjd Sakorientering och en sänkt Relationsfixering i förhållande till referensdata. För att räkna ut en anknytningsprofil på individnivå divideras delskalornas summa med olika faktorer enligt manualen (Tengström & Håkansson, 1997). För en trygg anknytningsprofil, krävs ett medelvärde över 4 på skalan för Trygg anknytning. Medelvärdet vid mättillfälle ett var 4.45 och vid mättillfälle två 4.59. Medelvärdet för Sakorientering var 2.93 vid mättillfälle ett och 3.06 vid det andra mättillfället. Det var mer än en standardavvikelse högre än referensdata som var 2.1. Medelvärdet för Relationsfixering var 1.75 vid mättillfälle ett och 2.0 vid mättillfälle två, vilket var mer än en standardavvikelse under referensdata, som var 3.5 (Tengström och Håkansson, 1997).

Jämförelse mellan mättillfällena i TAS-20.

I TAS-20 skattas delskalorna Svårighet att Identifiera känslor, Svårighet att Beskriva känslor och Externaliserat tänkande. Enligt tabell 2 fanns inga signifikanta medelvärdeskillnader, varken för delskalorna eller för totalvärdet av TAS. Resultatet 39.4 antyder att alexitymi på gruppnivå inte föreligger.

Jämförelse mellan mättillfällena för IRI.

De skattade faktorerna i IRI var: Perspektivtagande (PT), Fantasi skala (FS) och Empatisk omtanke (EO). I motsats till värdena för skattad affektmedvetenhet, har medelvärdet för IRI signifikant ökat mellan för- och eftermätning. Enligt tabell 2 har det totala medelvärdet ökat från 58.8 (SD = 8.7) till 67.4 (SD = 8.9) ($t(16) = 3.1$, $p = .007$). Störst är ökningen för faktorn Empatisk omtanke, EO, som visar en medelvärdeskillnad på 14.7 (SD = 1.6), före till 20.8 (SD = 3.5), efter ($t(16) = 7.1$, $p = .007$).

Tabell 2

Medelvärden för ASQ, TAS och IRI, samt skillnaden dem emellan för de olika mätilfällena

	M (SD) Första	M (SD) Andra	t	p	n
ASQ Tillit	35.6 (3.4)	36.7 (4.6)	1.0	ns	17
Relationsfixering	14.0 (3.2)	16.1 (3.4)	2.5	.03	17
Distans	28.9 (5.4)	28.7 (7.6)	.17	ns	17
Sakorientering	20.5 (5.3)	21.4 (4.2)	1.2	ns	17
Bifallsbehov	23.4 (6.0)	23.4 (5.4)	.00	ns	17
TAS Svårt Identifiera	13.0 (5.0)	12.3 (3.0)	.51	ns	17
Svårt Beskriva	10.9 (3.7)	10.9 (3.4)	.10	ns	17
Externaliserat T	17.0 (4.8)	16.8 (5.3)	.51	ns	17
Totalt	39.4 (9.4)	39.9 (8.7)	.30	ns	17
IRI Perspektivtagande	17.2 (2.4)	20.1 (2.7)	3.7	.002	17
Fantasi Skala	12.4 (4.1)	14.6 (4.59)	2.1	ns	17
Empatisk Omtanke	14.7 (1.6)	20.8 (3.5)	7.1	<.001	17
Totalt	58.8 (8.7)	67.4 (8.9)	3.1	.007	17

Samband inom ACI-R, samt mellan ACI-R och självskattningsskalorna

Inom ACI-R var den genomsnittliga korrelationen för skattningarna av egna och andras affekter, räknat på medelvärdet för varje affekt ($r = .68$) under utbildningen och ($r = .57$) efter utbildningen. Korrelationen mellan de sammanlagda värdena på egnas och andras affekter var ($r = .78$) för skattningarna under utbildningen och ($r = .71$) för skattningarna efter utbildningen.

Samband mellan ACI-R och självskattningsskalorna är endast beräknade på förmätningens resultat. För delskalan Trygg anknytning på ASQ fanns det måttligt signifikanta korrelationer med medvetenhet om egen emotionell expressivitet ($r = .61$, $p = .04$) och om andras emotionella expressivitet ($r = .64$, $p = .03$). Även för delskalan Distans på ASQ fanns en måttligt signifikant negativ korrelation med medvetenhet om egen expressivitet ($r = -.64$, $p = .03$).

Det fanns också enstaka måttligt signifikanta korrelationer mellan självskattningsmåten. TAS totalt korrelerade med Relationsfixering på ASQ ($r = .57$, $p = .02$) och IRI totalt korrelerade med Distans på ASQ ($r = .61$, $p = .01$).

Diskussion

Syftet med föreliggande studie var att undersöka förändring i affektmedvetenhet över tid i samband med en ICDP-utbildning. Hypotesen var att affektmedvetenheten skulle vara stabil eller öka efter avslutad utbildning. En jämförelse mellan resultaten från de båda mättillfällena visar att den skattade affektmedvetenheten sjönk. Nedan diskuteras mätresultaten och huruvida hypotesen bör förkastas. I studien undersöktes också förändring i självskattad anknytning, alexitymi och empati och hypotesen var att anknytningsmönstret skulle förbli stabilt över tid, att graden av alexitymi skulle förbli stabil eller sjunka, samt att empatinivån skulle förbli stabil eller öka. Resultaten visar att empati signifikant har ökat, utom på Fantasi skalan och att skattningarna på alexitymi och anknytningsmönster var stabila. Slutligen undersöktes också om det fanns signifikanta samband mellan affektmedvetenhet, anknytningsmönster, alexitymi och empati i denna population. Här visar resultaten enstaka signifikanta samband, vilka bör tolkas med försiktighet, eftersom individerna var få och det gjordes så många beräkningar att det finns en uppenbar risk att resultaten beror på slumpen.

Resultatdiskussion.

ACI-R. Resultaten för affektmedvetenhet var genomgående hög, vid båda mättillfällena, 5.75 vid första mättillfället och 5.24 vid det andra. Det högsta värdet uppmättes för egen glädje 6.71 och lägst för andras skam 4.26. Interbedömarreliabiliteten, där författarens skattningar jämfördes med andra studenters skattningar av åtta av intervjuerna, var låg. Medelvärdet för interklasskoefficienten var endast $ICC = .39$ för de enskilda skattningarna och $ICC = .43$ för delskalorna. Detta gör att de skattade värdena i föreliggande arbete bör tolkas med försiktighet och det finns en risk att resultaten har en tendens att avvika, antingen uppåt eller nedåt från andra möjliga skattningar. Vid en jämförelse med resultat från Lech et al. (2008) hos en normalpopulation ses dock en likartad tendens i resultaten. Där skattades den totala affektmedvetenheten till 5.59, samt 6.77 för glädje och 5.07 för skam (Lech et al., 2008). Resultaten från de båda mättillfällena visar på ett sjunkande resultat och den första hypotesen måste förkastas. Med tanke på tidpunkten för när mätningarna är gjorda borde kanske frågeställningen omformuleras till: *Hur stabil är affektmedvetenheten över tid?* Första mätningens intervjuer gjordes alla under samma tidsperiod som utbildningen gavs. Andra mätningen gjordes ca 8 månader efter utbildningens avslutande. Resultaten visar att affektmedvetenheten i denna undersökning inte är stabil över tid och säger möjligen inte något om sambandet mellan ICDP-insatsen och affektmedvetenhet, eftersom ingen mätning av affektmedvetenheten före utbildningens start är gjord. Det är alltså möjligt att det starka intresse för affekter som troligen fanns under utbildningen kan ha reducerats nära ett år efter

den. Detta kan förklara reduktionen i värden på affektmedvetenhet och den generella ökningen av medelvärdesspridningen i eftermätningen. I metoddiskussionen görs ytterligare tolkningar av att resultatet minskade över tid.

Fynden av signifikanta samband mellan de skattade medelvärdena för enskilda affekter före och efter utbildningen, samt de sammanlagda värdena före och efter utbildningen bekräftas av tidigare studier. Hernestam och Salhoff (2009), samt Lech et al. (2008) har funnit starka signifikanta samband mellan delskalorna, vilket stärkt antaganden om ACI-Rs generaliserbarhet utifrån ett urval av affekterna. Missförståndet kring affekterna Sorg/Förtvivlan och Rädsla/Skräck gjort att urvalet på dessa delskalor blev för litet ($n = 5$, för Ledsen och $n = 18$, för Rädd). Visserligen har endast affekter som funnits förklara delar av den totala variansen i studien av Lech et al. (2008) använts, men en farhåga fanns dock att antalet affekter i studien var för få. Endast för affekterna Ilska/Arg/Raseri, Välmående/Glädje och Skam/Förödmjukelse skattades alla deltagare ($n = 28$). Fortsättningsvis kan rekommenderas ett användande av minst fem affekter, som Lech et al. (2008) funnit starka i en faktoranalys. Vilka var, ur faktor ett: medvetenhet om egna och andras intresse, glädje, rädsla och sorg, samt ur faktor två: medvetenhet om egen och andras skam och skuld. Danielsson och Kvarnlöf (2005) använde sex affekter och Hernestam och Salhoff (2009), samt Kleberger (2008) använde fem affekter i sina studier. Kleberger föreslår dock att alla sju av Lech (2007) föreslagna affekter används för att öka validiteten i resultatet. Även den teoretiska grunden som ju vilar på Tomkins (i Demos, 1995) tankar om nio grundaffekter talar för att ett större antal affekter i intervjun skulle ge en mer korrekt bild av individens affektmedvetenhet.

ASQ. Profilen som innebär en trygg anknytning vid båda måttillfällena, gör att hypotes två kan behållas och är något som bekräftas teoretiskt av Fonagy et al. (2002), som menar att tryggt anknutna personer internaliserat förmågan till självreglering med förmåga till öppen och flexibel affektreglering. Gruppens profil med höga värden på Sakorientering och låga på Relationsfixering kan enligt Tengström och Håkansson (1997) antyda en tendens att prioritera personliga prestationer framför mellanmänskliga relationer, utan överdrivet behov av att söka bekräftelse hos andra.

TAS-20 och samband med ASQ. Det totala värdet på TAS-20 var stabilt, vilket bekräftar hypotes två, samt indikerar att ingen alexitymi förelåg. I kombination med gruppens genomgående låga värden på Relationsfixering kan detta tolkas som att individerna som grupp uppvisade en trygg självkänsla utan överdrivet behov av bekräftelse från andra, med en förmåga att uppleva, identifiera och beskriva känslor.

Samband mellan ASQ - ACI-R och ASQ – IRI. Det fanns ett signifikant samband mellan delskalan Trygg anknytning och medvetenhet om Egen Emotionell Expressivitet och medvetenhet om Andras Emotionella Expressivitet, vilket bekräftar hypotes tre. Det fanns ett samband mellan delskalan Distans och medvetenhet om Egen Expressivitet. Medelvärdet på Delskalan distans var 2.9, vilket ligger nära referensdata för tryggt anknutna personer, som är 3.2. Teoretiskt kan detta ses som rimliga samband, vilka styrker validiteten i de ovan nämnda instrumenten.

IRI. Det fanns en signifikant ökning av den totala empatin, vilket bekräftar hypotes två, men liksom för resultaten av ACI-R, kan man inte heller för självskattningsformulärens resultat uttala sig med säkerhet om sambandet till ICDP utbildningen. Hall et al. (2000) hävdar att graden av empati styr vilken typ av yrke personer väljer. Man kan anta att pedagogers yrkesroll kräver både intellektuell förståelse för varför individer reagerar som de gör och ett emotionellt igenkännande och inlevelse för att kunna ta andras perspektiv. Dock vet vi ingenting om denna populations arbetstillfredsställelse. Resultaten som visar stigande grad av empati motsäger dock delvis tanken på en *trait* empati, som skulle vara en del av personligheten. Kanske kan man tolka Hall et al (2000), positivt, så att en empatisk läggning normalt inte sjunker, men att erfarenheter kan få graden av empati att öka.

Metoddiskussion.

En faktor som kan antas ha stor betydelse för studiens resultat av sänkt affektmedvetenhet mellan de båda mättillfällena är som antytts ovan, tidpunkten för mättillfällena. De första intervjuerna gjordes i anslutning till utbildningsdagarna. Den andra mätningen gjordes ca 8 månader efter första mätningen. Detta kan ge antagandet att utbildningens påverkan på affektmedvetenheten var större vid första mättillfället än vid det andra. Anledningarna till varför nivån av affektmedvetenhet inte var lika hög vid andra mättillfället, är det svårt att uttala sig om med säkerhet. Nedan följer förslag på faktorer som sammantaget kan antas ha en viss effekt på mätresultatet. Vid andra intervjutillfället uttryckte ett flertal intervjupersoner att de inte upplevde ICDP-utbildningen så aktuell längre. Orsaker som gavs var att få kollegor gått utbildningen och att det var svårt att hålla en reflekterande diskussion levande på arbetsplatsen. Bara en deltagare beskrev att man på arbetsplatsen hade fortlöpande handledningsgrupper i ICDP. En annan anledning till varför ICDP inte upplevdes som aktuellt var att många uttryckte att det i det dagliga arbetet fanns mycket annat som krävde uppmärksamhet. Många uttryckte också att innehållet i ICDP, egentligen var självklart och därför inte behövde lyftas. Denna åsikt har även noterats av Lindström (2006), men då i positiv bemärkelse av igenkännbarhet. För att med större säkerhet kunna uttala sig om utbildningens påverkan på deltagarnas mätresultat borde en förmätning ha skett före

utbildningens start. Därefter vore det lämpligt med mätning under pågående utbildning och efter avslutad utbildningen.

I föreliggande studie valdes en mätintervall på minst 6 månader, där det genomsnittliga mätintervallet blev 7.75 månader. Kanske är detta en för kort tidsperiod för att intervjupersonen skulle känna sig motiverad att delta. ACI-R, har formen av en semistrukturerad intervju, där intervjuaren agerar som deltagande observatör. I intervjun berörs affekter som ofta är förknippade med personliga minnen och författarens uppfattning var att intervjupersonerna i vissa fall vid andra intervjutillfället tvekade i sin beskrivning av affekterna, eftersom de ansåg att de redan berättat om detta tidigare. Många intervjupersoner var också angelägna om att berätta på ett sätt som var likartat med det som de använt i den tidigare intervjun.

ACI-R avser att mäta medvetenhet, tolerans, samt verbal och icke-verbal uttrycks förmåga av affekter hos själv och andra. Intervjun förutsätter att alla har förmåga att uppleva affekter, men att affekter har olika påverkan på olika personer. I intervjusituationen krävs dock, förutom att informanten har en medveten kontakt med egna och andras affekter, att informanten också har en väl utvecklad verbal förmåga och en svarsstil som förstås väl av intervjuaren. En annan förutsättning är också att intervjuaren lyckas skapa ett klimat där intervjupersonen känner sig bekväm med att fritt berätta om sina affekter. I föreliggande studie gjordes bara fem av intervjuerna vid första mättillfället av författaren, men alla intervjuerna vid andra mättillfället. Det faktum att olika personer gjort intervjuerna kan på olika sätt ha påverkat resultatet. Även Kleberger (2008) menar att intervjupersonens inverkan på informanten kan påverka resultatet av intervjun. Hon tar också upp det faktum att AAI intervjun som gjort i anslutning till ACI-R intervjun, både i Klebergers studie och i föreliggande studie, är krävande, vilket kan ha påverkat både intervjuare och informant.

Skattningarna gjordes enbart av författaren. Trots att skattningsmanualen användes vid varje skattning finns en risk att författarens bedömning förflackats efter skattningsutbildningen. De svaga sambanden i interbedömarreliabilitetstestningen visar att det finns en risk att författarens skattningar skiljer sig från andra skattare. Eftersom alla skattningarna är gjorda av författaren under en sammanhållen tidsperiod, kan man anta att felen återfinns i hela materialet. Kanske hade reliabiliteten i skattningarna stärkts om författaren hade haft kontinuerlig dialog med och återkoppling från auktoriserad skattare. Det finns också en möjlighet att författaren på ett omedvetet plan värderat och tolkat dialogen mellan intervjuperson och intervjuare olika beroende på vem som varit intervjuare.

En faktor som vållar problem vid tolkningen av resultatet är att det fanns en initial otydlighet kring vilka affekter som skulle ingå i studien. Den otydliga kommunikationen mellan förmätningens tre intervjuare fick till följd att 5 personer intervjuades med affekten sorg/ledsnad i för- och eftermätning, 18 personer intervjuades med rädsla/skräck i för- och eftermätningen och 5 personer intervjuades med rädsla/skräck i förmätningen och sorg/ledsnad i eftermätningen, vilket gjorde resultatet för dessa fem intervjuer oanvändbart. Detta faktum, samt reduktionen av affekterna till endast fyra, måste antas ha påverkat validiteten i studien negativt. Anledningen till att antalet affekter minskades till fyra var att ACI-R intervjun gjordes i anslutning till AAI intervjun och att den sammantagna intervjutiden inte skulle överskrida 1 ½ timme. Den förväntade vinsten med detta förfarande var att inte uttrötta intervjupersonen och att kunna bibehålla ett intresse och en motivation genom hela intervju-sessionen.

Sambanden mellan deltagarnas skattade affektmedvetenhet på Egen och Andras Emotionella Expressivitet och delskalan Trygg anknytning och det negativa sambandet mellan medvetenhet om egen expressivitet och delskalan Distans kan sägas vara förväntade resultat. Dessa samband antyder att ACI-R har en *konvergent validitet* (samstämmighet) och en *diskriminativ validitet* (mäter en specifik förmåga som inte mäts av det andra instrumentet) i förhållande till självskattad anknytning. Sambanden är alltså inte så starka att de olika instrumenten tycks mäta samma sak. Instrumenten ASQ, TAS och IRI valdes, som nämnts tidigare, utifrån teoretiska antaganden och empiriska resultat som visar att anknytning, alexitymi, empati har betydelse för medvetenheten om egna och andras affekter. Det är dock viktigt att påminna sig om att självskattningsinstrumenten baserar sig på intervjupersonernas egna bedömningar och ACI-R på en utomstående skattares bedömning, vilket innebär att olika svarsområden har jämförts med varandra. Fynd hos Danielsson och Kvarnlöf (2005) visade att inga signifikanta samband fanns mellan ACI-R och IRI, men negativa korrelationer mellan ACI-R och TAS hittades. Kleberger (2008) å sin sida fann korrelationer mellan ACI-R, TAS och IRI, vilket bekräftar att mätningarna med de olika instrumenten inte sammanfaller helt, utan omfattar olika aspekter av relaterade begrepp.

Slutsatser

Den teoretiska utgångspunkten för föreliggande arbetet vilar på tanken att kvaliteten på den tidiga affektiva interaktionen mellan barn och omsorgsperson är betydelsefullt för utvecklingen av inre arbetsmodeller av självet och andra. I detta samspel utgör den affektiva kommunikationen ett viktigt inslag för att spegla och bekräfta barnets inre upplevelser. ICDP- programmet understryker vikten av omsorgspersonens lyhördhet för barnets signaler och förmågan att modifiera barnets affekter antas kunna bidra till utveckling av positiv värdering av självet och upplevelsen av omvärlden som stödjande och pålitlig, vilket är grunden till ett tryggt anknytningsmönster. Genom ett lyhört socialt samspel och ett ömsesidigt delande av inre mentala tillstånd utvecklas förmågan till inlevelse i den andre som är en förutsättning för senare positiva sociala relationer. Både barn och vuxna individer antas använda skilda strategier för att hantera affekterna som väcks i nära relationer. De tidigt skapade inre arbetsmodellerna utgör grunden för senare interaktioner, men de antas också vara öppna för förändring genom nya erfarenheter och socialt samspel.

Syftet med föreliggande studie var att undersöka förändring i affektmedvetenhet över tid hos en grupp deltagare i utbildningen av ICDP. Likaså kontrollerades för förändring i självskattad anknytning, alexitymi och empati. Studien prövade också om signifikanta samband förekom mellan affektmedvetenhet, alexitymi, empati och anknytningsmönster i detta urval.

Resultaten visar att den skattade affektmedvetenheten hos den undersökta gruppen inte var stabil, utan sjönk. Trots detta var affektmedvetenheten genomgående hög vid båda mättillfällena. Dock säger inte resultaten något med säkerhet om ICDP utbildningens påverkan på affektmedvetenheten, eftersom ingen mätning gjordes innan utbildningens start. Ett antagande görs dock att deltagarna var mer motiverade att delta i affektmedvetenhets intervjun vid det första mättillfället och att ämnet då var mer aktuellt. Följaktligen kan det antas att någon form av kontinuerlig handledning eller seminarier där innehållet i ICDP relateras till situationer i det dagliga arbetet skulle påverka affektmedvetenheten positivt.

De funna sambanden mellan skattningarna från ACI-R och självskattningsformulären bekräftar att anknytning, alexitymi och empati har betydelse för medvetenheten om egna och andras affekter.

Förslag på fortsatt forskning.

I första hand vore det naturligtvis relevant att fortsätta att undersöka sambandet mellan ICDP utbildningen och medvetenheten om egna och andras affekter. Det tycks outhärligt göra en mätning innan utbildningens start, men kanske också ta hänsyn till faktorer som utbildningsnivå och yrkeserfarenhet, för att få en större uppfattning om individuella förutsättningar. Det vore värdefullt att göra mätningar också efter utförd utbildning och då ta hänsyn till att informanterna känner igen frågorna. Förslagsvis bör intervjuaren få utbildning i att utföra intervjuerna på ett sådant sätt att informanterna känner sig bekväma i att ge en riklig beskrivning av sina upplevelser, men också för att sträva efter en större enhetlighet i förutsättningarna för intervjuerna. Det vore också lämpligt att inte göra andra intervjuer vid samma tillfälle, då det är tröttsamt både för informant och för intervjuare.

Resultatet som visade en genomgående trygg självskattad anknytning med signifikanta samband till medvetenhet om egen och andras emotionella expressivitet gör att det vore intressant att undersöka om ACI- R korrelerar till mentaliseringsförmåga, som ju teoretiskt har ett samband med anknytningsstil. Hernestam och Salhoff (2009) ifrågasätter den kognitiva aspekten av medvetenhet om egna och andras affekter och föreslår förekomsten av en omedveten nivå av affektmedvetenhet som en skattning av mentaliseringsförmåga eventuellt kan tänkas mäta. Kanske kunde affektmedvetenhetsintervjun användas som underlag även för att skatta mentaliseringsförmåga. Förslagsvis kunde faktorn uppmärksamhet tolkas utifrån ett vidare begrepp än nu och faktorerna emotionell och begreppslig expressivitet och respons fungera som de viktigaste faktorerna för en sådan skattning.

Referenser

- Arnold, M.B. (1960). *Emotion and personality: Vol 1. Psychological aspects*. New York: Columbia University Press.
- Averill, J.R. (1980) The emotions. I E. Staub (Ed.). *Personality: Basic aspects and current research*, 134-199. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bagby, R.M., Parker, J.D.A. & Taylor, G.J. (1994). The twenty-item Toronto Alexithymia Scale.I. Item selection and cross-validation of the factor structure. *Journal of Psychosomatic Research*, 38, 23-32.
- Basch, M.F. (1996). Affect and Defense. I D.L. Nathanson (Ed.). *Knowing Feeling. Affect, Script, and Psychotherapy*. 257-271. New York: W.W. Norton & Company.
- Biringen, Z., Robinson, J.L., & Emde, R.N. (1998). *The Emotional Availability Scales* (3rd. Ed.). Fort Collins: Department of Human Development and Family Studies. Colorado State University.
- Broberg, A., Ivarsson, T., & Hinde, M. (1996). *Anknytningsintervjun: Svensk översättning och bearbetning*. Göteborgs universitet. Psykologiska institutionen.
- Buck, R., Losow, J.I., Murphy, M.M., & Costanzo, P. (1992). Social facilitation and inhibition of emotional expression and communication. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 962-968.
- Catalog of Selected Documents, 1980, 10, 85. Hämtad (2009-12-12) från: <http://www.eckerd.edu/academics/psychology/files/IRI%20Means%20and%Standard%Deviations.pdf>
- Cliffordson, C. (2001). Parent' judgment and students' self-judgments of empathy: The structure of empathy and agreement of judgments based on the Interpersonal Reactivity Index (IRI). *European Journal of Psychological Assessment*, 17, 36-47.
- Cornelius, R.R. (1996). *The science of emotion. Research and tradition in the psychology of emotions*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Covell, C.N., Huss, M.T., & Langhinrichsen-Rohling. (2007). Empathic deficits among male batterers: a multidimensional approach. *Journal of Family Violence*, 22, 165-174.

- Covell, C.N., & Scalora M.J. (2002). Empathic deficits in sexual offenders. An integration of affective, social and cognitive construct. *Aggression and Violent Behavior*, 7, 251-270.
- Davis, M.H. (1983). Measuring individual differences in empathy: evidence for a multidimensional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, 113-126.
- Damasio, A.R. (1994). *Descartes misstag. Känsla, förnuft och den mänskliga hjärnan*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Demos, V.E. (1995). An affect revolution: Silvan Tomkin's affect theory. Exploring Affect. *The Selected Writings of Silvan S. Tomkins*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Danielsson, S., & Kvarnlöf, M. (2005). *Affektmedvetenhet i en normalgrupp – samband med empati, alexitymi och verbal rörlighet*. Examensarbete. Institutionen för beteendevetenskap. Linköpings universitet.
- Egidius, H. (2005). *Natur och Kulturs psykologilexikon*. Andra utgåvan. Stockholm: Natur och Kultur.
- Fredrikson, M., & Furmark, T. (2005). Motivation och emotion. Beteendets drivkrafter. I P. Hwang, I. Lundberg, J. Rönnerberg & A-C. Smedler (Ed.), *Vår tids psykologi*, 91-132. Stockholm: Natur och Kultur.
- Fonagy, P. (2007). *Anknytningsteori och psykoanalys*. Stockholm: Liber AB.
- Fonagy, P., Gergely, G., Jurist, E., & Target, M. (2002) *Affect regulation, mentalization, and the development of the self*. New York: Other Press.
- Fosha, D. (2000). *The transforming power of affect. A model for accelerated change*. New York: Basic Books.
- Fosha, D. (2006). Quantum transformation in trauma and treatment: traversing the crisis of healing change. *Journal of Clinical Psychology: In session*, 62, 569-583.
- Frankfort-Nachmias, C., & Nachmias, D. (1996). *Research methods in the social sciences*. Fifth Edition. London: Arnold.

- Hall, J.A., Davis, M.H., & Connelly, M. (2000). Dispositional empathy in scientist and practitioner psychologists: group differences and relationship to self-reported professional effectiveness. *Psychotherapy*, 37, 45-56.
- Hernestam, C., & Salhoff, W. (2009). *Affekter i samspel. Sambandet mellan affektmedvetenhet och emotionell tillgänglighet*. Examensarbete. Institutionen för beteendevetenskap och lärande. Linköpings universitet.
- Hindgren, L., & Niss, G. (2004). Vägledande samspel. *Förskoletidningen*, nr 4.
- Holm, M. (1996) *Affektmedvetenhet – ett mått på emotionell utveckling*. Examensarbete. Institutionen för tillämpad psykologi. Umeå universitet.
- Holmqvist, R. (2007). *Relationella perspektiv på psykoterapi*. Stockholm: Liber.
- Hundeide, K. (2001). *Vägledande samspel*. Stockholm: Rädda barnen.
- Hwang, P., & Frisén, A. (2005). Utvecklingspsykologi. Individens utveckling i ett livsperspektiv. I P. Hwang, I. Lundberg, J. Rönnerberg & A.-C. Smedler (Ed.). *Vår tids psykologi*, 169-220. Stockholm: Natur och Kultur.
- Kleberger, N. (2008). "Hur känner du inför det?" – *Empati, affektmedvetenhet och alexitymi hos en grupp blivande psykoterapeuter*. Examensarbete. Institutionen för beteendevetenskap och lärande. Linköpings universitet.
- Kohut, H. (1986). *Att bygga upp självet*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Lech, B. (2007). Intervjuguide för kartläggning av affektmedvetenhet; Egna och andras affekter. Affect consciousness interview – Revised ACI –R. Opublicerat dokument.
- Lech, B., Andersson G., & Holmqvist, R. (2008). Consciousness about own and others' affects: A study of the validity of a revised version of the affect consciousness interview. *Scandinavian Journal of Psychology*, 49, 515-521.
- LeDoux, J.E. (1996). *The emotional brain: the mysterious underpinnings of emotional life*. New York: Simon & Schuster.

- Levenson, R.W., Ekman, P., & Friesen, W.V. (1990). Voluntary facial action generates emotion-specific autonomic nervous system activity. *Psychophysiology*, 27, 363-384.
- Lindström, Å. (2006). *International child development programmes med utgångspunkt från en förändrad syn på barn i samhälle och utbildning i Sverige*. Örebro universitet, pedagogiska institutionen.
- Lundh, L.-G., Simonsson-Sarnecki, M. (2002). Alexithymia and cognitive bias for emotional information. *Personality and Individual Differences*, 32, 1063-1075.
- Mohaupt, H., Holgersen, H., Binder, P.-E. & Nielsen, G.H. (2006). Affect consciousness or mentalization? A comparison of two concepts with regard to affect development and affect regulation. *Scandinavian Journal of Psychology*, 47, 237-244.
- Monsen, J.T., Eilertsen, D.E., Melgård, T., & Odegård, P. (1996). Affects and affect consciousness. Initial experiences with the assessment of affect integration. *The Journal of Psychotherapy Practice and Research*. 5, 238-249.
- Monsen, J.T., & Monsen, K. (1999). Affects and affect consciousness. A psychotherapy model integrating Silvan Tomkin's affect- and script theory within the framework of self-psychology. I A. Goldberg (Ed.) *Pluralism in self psychology: progress in self psychology*, 287-306. New Jersey: The analytic press.
- Nathanson, D.L. (1992). *Shame and Pride. Affect, sex, and the Birth of the Self*. New York: W.W. Norton & Company.
- Nathanson, D.L. (1996). About Emotion. I D. L. Nathanson (Ed.), *Knowing feeling. Affect, script, and psychotherapy*, 1-22. New York: W.W. Norton & Company.
- Russell, J.A. (2009). Emotion, core affect, and psychological construction. *Cognition & Emotion*, 23, 1259-1283.
- Rye, H. (2002) Paradigmeskiftet i arbeidet med barn med spesielle behov: overveielser om dets bakgrunn og utveckling. *Relations- og ressourceorienteret pedagogik*, 4, Skolepsykologi. Danmark.

- Schachter, S., & Singer, J. (1962). Cognitive, social and physiological determinants of emotional state. *Psychological Review*, 69, 379-399.
- Smith, A.C., & Kleinman, S. (1989). Managing emotions in medical school: students' contacts with the living and the dead. *Social Psychology Quarterly*, 52, 59-69.
- Smith, C.A., & Lazarus, R.S. (1993). Appraisal components, core relational themes, and emotions. *Cognition & Emotion*, 7, 233-269.
- Somonsson-Sarnecki, M., Lundh, L.-G., Törnestad, B., Bagby, R.M., Taylor, G. J., & Parker, J.D.A. (2000). A Swedish translation of the 20-item Toronto Alexithymia Scale: Cross-validation of the factor structure. *Scandinavian Journal of Psychology*, 41, 25-30.
- Sonnby-Borgström, M. (2005). *Affekter, affektiv kommunikation och anknytningsmönster – ett bio-psyko-socialt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Stern, D.N. (1985). *Spädbarnets interpersonella värld ur psykoanalytiskt och utvecklingspsykologiskt perspektiv*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Strandberg, E., & Svensson, U. (2009). *Lyhördhet i samspel med barn – en undersökning i reflekterande förmåga och emotionell tillgänglighet*. Examensarbete. Institutionen för beteendevetenskap och lärande. Linköpings universitet.
- Sroufe, L.A. (1996). *Emotional development: the organization of emotional life in the early years*. New York: Cambridge University Press.
- Tengström, A., & Håkansson, A. (1997). *ASQ. Attachment Style Questionnaire. Manual till den svenska versionen 1997. Version 2*. Hämtad från: <http://130.239.156.105/bengt-akea/ASQ-Svensk/Shared%20Documents/ASQManual%20version2.doc> (2009-11-25).
- Vetenskapsrådet. *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Hämtad från: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (2009-12-20).
- Zajonc, R.B. (1984). On the primacy of affect. *American Psychologist*, 39, 117-123.

Bilagor

Bilaga 1.

Information till utbildningsdeltagare om utvärdering av utbildningen i Vägledande samspel

Denna information vänder sig till Dig som snart kommer att börja eller nyss har börjat en utbildning i Vägledande samspel.

Vägledande samspel bygger på teorier om emotionellt samspel (ICDP) som har starkt stöd i forskning. Men trots att det förhåller sig så är det viktigt att undersöka om utbildningar enligt dessa principer når de mål som man syftar till, nämligen förbättrad förmåga till känslomässigt samspel mellan vuxna och barn. Vi vill därför be Dig att delta i den utvärdering som vi kommer att göra av denna och flera andra utbildningar i Vägledande samspel. Utvärderingen sker i samverkan mellan utbildningsgruppen och Institutionen för beteendevetenskap och lärande vid Linköpings universitet.

Undersökning kommer att genomföras så att vi inhämtar flera olika typer av information från deltagarna, och olika utbildningsgrupper kommer att tillfrågas om att medverka i några eller flera av dessa materialinsamlingar. Vi kommer för det första att studera hur deltagarna i utbildningarna förändras av att delta i dem. Det kommer att ske dels genom att vi ber deltagarna att vid flera tillfällen spela in samspelssituationer på video, dels genom att vi ber deltagarna att låta sig intervjuas med en intervju som innehåller en kombination av två intervjuer som har använts i olika forskningssammanhang, affektmedvetenhetsintervjun (AMI) och Adult Attachment Interview (AAI). I intervjuerna ställs en del personliga frågor, bland annat om barndomsupplevelser och om hur man ser på sig själv. Om man känner att man inte vill svara på en speciell fråga är det ok att låta bli.

När det gäller inspelningen så vill vi att Du vid fyra tillfällen spelar in en stunds samvaro mellan Dig och ett barn. Det ska inte vara Ditt eget barn, och det ska inte vara ett helt okänt barn, utan det ska vara ett barn som Du känner någorlunda väl. Det kan gärna vara ett barn som Du träffar i Ditt arbete.

Inspelning ska pågå ungefär tjugo minuter. Man ska kunna se både Dig och barnet och även höra Er väl. Ni ska båda synas så pass bra att kroppsspråk och ansiktsmimik kan avläsas. Under samvaron ska ni göra något tillsammans som är adekvat för barnets ålder. Det ska vara en aktivitet där Ni båda är aktivt involverade. Du ska alltså inte sitta och läsa för barnet, utan ni kan exempelvis spela ett spel, måla, samtala eller leka tillsammans. Det är bra om det ni gör innebär lite av en utmaning när det gäller hur ni samarbetar. Att bygga med Lego eller andra klossar, spela ett lite spel eller samarbeta kring att måla något

tillsammans kan vara exempel. Försök hitta på något som Du gillar att göra och som Du har material till.

Filmningen ska ske utan avbrott. Barnet som du samspelar med ska vara mellan tre och tolv år. Det är också viktigt att ni gör i stort sett samma sak vid de olika inspelningstillfällena. Viss variation kan förekomma, om Du har en känsla av att barnet har tröttnat på det ni gjorde förra gången, men försök då hitta på en aktivitet som liknar det ni gjort tidigare.

Inspelningar ska alltså göras vid fyra tillfällen. Det första är fyra månader före utbildningen, den andra när utbildningen startar, det tredje vid utbildningens slut och det fjärde sex månader efter utbildningens slut. Eftersom vi vill komma igång så fort som möjligt kommer vi även att ta med kursdeltagare som inte har hunnit göra den första inspelningen, fyra månader före kursens start. Vi kommer att ha nytta även av Era inspelningar.

Inspelningen ska ske med digital videokamera som är monterad på ett stativ. Den vuxne sköter själv inspelningen. Samspelssituationen kommer att analyseras främst med en metod som heter *Emotional Availability Scales*. Det är en metod som används för att bedöma hur barn och vuxna samspelar enligt ett strukturerat tillvägagångssätt.

Denna utvärdering följer samma regler som annan forskning. Det betyder att allt material kommer att behandlas med sekretess, materialet kommer att bearbetas så att ingen kan bli igenkänd när det redovisas, materialet kommer att förvaras så att det är oåtkomligt för obehöriga. Utbildningsdeltagarna har möjlighet att avstå från att delta i utvärderingen utan att det får några konsekvenser för deras fortsatta deltagande i utbildningen. Ett sådant beslut kan fattas även när man har börjat delta i utvärderingen. Materialet som gäller den personen kommer då att förstöras.

De undersökningsmetoder som ingår i undersökningen är inte helt enkla att använda. Vi håller successivt på att lära oss dem. Särskilt intervjun, alltså kombinationen av AAI och AMI, tar tid att lära sig skatta. Fler forskare kommer efterhand med i vårt projekt. För att inte behöva öva oss på nya intervjuer hela tiden, skulle vi behöva ha ett antal intervjuer som redan är bedömda av kunniga bedömare, när vi lär ut hur man skattar dem till nya deltagare i vårt projekt. Vi kommer därför efter intervjun att fråga Dig om Du kan tänka Dig att Din intervju kan vara en av de intervjuer som används vid utbildningar i hur man skattar intervjusvaren. Om Du är med på detta kommer all personlig information att tas bort i intervjun. Ansvar för att hantera intervjun finns hos den grupp forskare som lär ut intervjun och endast ett begränsat antal nya forskare får tillgång till den. Intervjun kommer endast att användas av forskare som för sitt

uppsats- eller avhandlingsarbete har behov av att lära sig just denna undersökningsmetod. Efter att den nya forskaren har övat sig tar vi tillbaka *utskriften av intervjun* och förstör den.

Om Du inte vill att intervjun används på detta sätt har vi trots det lika stor nytta av intervjun för utvärderingen av ICDP.

När man gör utvärderingar upptäcker man ibland att man skulle vilja ha ytterligare information från deltagarna först när utvärderingen redan satt igång. Om det skulle bli så vid denna utvärdering kommer vi naturligtvis att tillfråga Dig och Du har då full rätt att avstå från den delen av utvärderingen.

Linköping 2009-07-08

Rolf Holmqvist
Professor i klinisk psykologi

Om Du har några frågor ber vi Dig ta kontakt med

Paul Bergman
Leg psykolog, leg psykoterapeut, ICDP- handledare
Stationsgatan 2
593 32 Västervik
0490-34348, 0706-722629
paul@tjustutveckling.se

Rolf Holmqvist
Institutionen för beteendevetenskap och lärande
Linköpings universitet
581 83 Linköping
013/282560
Rolf.Holmqvist@liu.se